

**ПОКРАЈИНСКИ ЗАВОД
ЗА СОЦИЈАЛНУ ЗАШТИТУ**

**РАДНО АНГАЖОВАЊЕ ОСОБА СА
ИНВАЛИДИТЕТОМ
АНАЛИЗА АКТУЕЛНОГ СТАЊА И
ПРЕДУСЛОВИ ЗА ОСНИВАЊЕ И РАД
РАДНИХ ЦЕНТАРА У АП ВОЈВОДИНИ**

Нови Сад, 2025.

САДРЖАЈ

Увод	3
1. Методологија истраживања	4
2. Нормативни и стратешки оквир	4
3. Професионална рехабилитација и запошљавање ОСИ	8
4. Радни центри у АПВ – резултати истраживања	15
4.1. Подаци о организацијама обухваћеним истраживањем	15
4.2. Радни центри за радно ангажовање ОСИ у АПВ	16
4.3. Подршка запошљавању ОСИ	21
4.4. Збирни подаци о корисницима Радних центара	24
4.5. Подаци о ангажованом особљу у Радним центрима	26
4.6. Финансирање Радних центара	27
4.7. Нормативно уређење Радног центра на нивоу организације/установе	28
4.8. Стручни рад са корисницима Радних центара	29
4.9. Тешкоће и примери добре праксе	32
4.10. Предлози организација за унапређење нормативног оквира за оснивање и рад Радних центара	33
5. Закључци и препоруке	36
6. Коришћена литература	40

Увод

Конвенција УН о правима особа са инвалидитетом¹ један је од најважнијих међународних инструмената који регулишу положај особа са инвалидитетом, укључујући и радно ангажовање. Конвенција је ступила на снагу 2008. године, а Република Србија ју је ратификовала 2009. године. Циљ ове конвенције је да се унапреди, заштити и осигура пуно и једнако уживање свих људских права и основних слобода свим особама са инвалидитетом и унапреди поштовање њиховог достојанства. Особе са инвалидитетом су особе који имају дугорочна физичка, ментална, интелектуална или чулна оштећења која у интеракцији са разним препрекама могу ометати њихово пуно и ефикасно учешће у друштву на једнакој основи са другима².

Конвенција јасно подржава социјални концепт инвалидитета, истичући да инвалидитет произлази из интеракције лица са оштећењима и баријера у понашању и окружењу којима се онемогућава њихово пуно и делотворно учешће у друштву равноправно са другима. Поред бројних других права особа са инвалидитетом, као што су право на живот, равноправност, образовање, личне слободе и безбедност, Конвенција захтева да државе потписнице признају право особа са инвалидитетом на рад³, на равноправној основи са другима, што укључује, између осталог, и следећа права:

- 1) право на рад који се слободно бира или прихвата на тржишту рада и радном окружењу које је отворено, инклузивно и доступно особама са инвалидитетом;
- 2) забрану дискриминације на основу инвалидитета у вези са свим питањима која се тичу рада и запошљавања, укључујући услове запошљавања, наставак запослења, напредовање у каријери и сигурне и здраве услове рада;
- 3) промовисање могућности запошљавања и напредовања у каријери особа са инвалидитетом на тржишту рада, као и помоћ у проналажењу, добијању, одржавању и враћању на посао;
- 4) промовисање могућности самозапошљавања, предузетништва, развој задруга и покретање сопственог бизниса;
- 5) запошљавање особа са инвалидитетом у јавном сектору и др.

Према подацима Републичког завода за статистику по резултатима последњег пописа из 2022. године⁴, у Републици Србији је 356.404 особе са инвалидитетом старије од две године, што чини око 5.5% укупног становништва. У односу на полну структуру, број особа са инвалидитетом женског пола већи је у односу на број особа са инвалидитетом мушког пола (58.4% женског, 41.6% мушког). У АП Војводини према попису из 2022. године је 107.094 особе са инвалидитетом старије од две године, односно у групи узраста од 15 до 64 године је 33.725 лица са инвалидитетом.

У овој анализи желели смо да дамо приказ релевантног законодавног и стратешког оквира у вези са положајем и правима особа са инвалидитетом, посебно имајући у фокусу право на рад и запошљавање. Такође, анализа даје приказ истраживањем прикупљених података о малобројним радним центрима на територији АП Војводине, као организационом облику који омогућава радно ангажовање особа са инвалидитетом који се не могу запослити под општим или посебним условима.

¹ Закон о потврђивању конвенције о правима особа са инвалидитетом (Сл.гласник РС, бр 42/2009)

² Члан 1, став 2 Закона о потврђивању конвенције о правима особа са инвалидитетом (Сл.гласник РС, бр 42/2009)

³ Члан 27 Закона о потврђивању конвенције о правима особа са инвалидитетом (Сл.гласник РС, бр 42/2009)

⁴ Републички завод за статистику, резултати Пописа становништва 2022. године

1. МЕТОДОЛОГИЈА ИСТРАЖИВАЊА

Општи циљ анализе је сагледавање искустава, примера добре праксе и тешкоћа установа и организација које имају Радне центре за радно ангажовање особа са инвалидитетом и давање препорука у правцу дефинисања ближих услова за оснивање односно успостављање и рад Радних центара, у форми установа или услуга социјалне заштите, као функционалних форми за обезбеђење радног ангажовања особа са инвалидитетом.

Посебни циљеви анализе су:

1. Сагледавање података о активностима, просторно - техничким и кадровским капацитетима, начину финансирања и нормативном уређењу постојећих Радних центара;
2. Сагледавање података о корисницима Радних центара;
3. Идентификовање тешкоћа и изазова у функционисању Радних центара, као и примера добре праксе;
4. Идентификовање предлога и препорука - смерница у правцу дефинисања услова и стандарда за оснивање и рад Радних центара.

Узорак обухваћен истраживањем формиран је на основу резултата деск анализе доступних података о радном ангажовању особа са инвалидитетом. Обухваћене су оне установе и организације са територије АП Војводине које имају Радне центре као посебне програме или формиране организационе јединице намењене радном ангажовању особа са инвалидитетом. Истраживањем је обухваћена једна образовна установа и три организације:

- Школа за основно и средње образовање (ШОСО) „Милан Петровић“, Нови Сад
- Екуменска хуманитарна организација (ЕХО), Нови Сад
- Удружење „На пола пута“, Панчево
- Удружење „Заједно“, Суботица

Анализа је сачињена на основу података који су прикупљени наменски креираним упитником за потребе овог истраживања који је електронским путем упућен организацијама из узорка, затим извештаја из мониторинга програма удружења грађана и установа у области социјалне заштите, који су финансирани у 2024. години средствима из буџета Града Новог Сада,⁵ као и података из других релевантних извора о радном ангажовању и запошљавању особа са инвалидитетом - закона, правилника и стратешких докумената.

2. НОРМАТИВНИ И СТРАТЕШКИ ОКВИР

Закон о социјалној заштити

Чланом 61. Закона о социјалној заштити⁶ предвиђена је могућност да се услуге развијања радних способности и радног ангажовања корисника пружају у установама

⁵ Покрајински завод за социјалну заштиту је током 2024. године реализовао мониторинг и евалуацију појединачних програма удружења грађана у области социјалне заштите за чије финансирање или суфинансирање су одобрена средства за њихову реализацију на Јавном конкурс за доделу средстава из буџета Града Новог Сада, као и мониторинг и евалуацију програма установа социјалне заштите и других установа у складу са Програмом унапређења социјалне заштите Града Новог Сада у 2024. години. Мониторингом су обухваћени били програми које је реализовала ШОСО „Милан Петровић“- „Раднотерапијско ангажовање -радни центар“ и ЕХО - „Кројачка радионица“.

⁶ Закон о социјалној заштити (Сл. гласник РС број 24/2011, 117/2022)

социјалне заштите и радним центрима у складу са одредбама Закона о професионалној рехабилитацији и запошљавању особа са инвалидитетом.

Такође, чланом 108 и 109 Закона, дефинисано је право на помоћ за оспособљавање за рад, које обухвата подршку у образовању и оспособљавању за рад и признаје се деци и младима са сметњама у развоју и одраслим особама са инвалидитетом које се, према психо-физичким способностима и годинама живота, могу оспособити за одређени рад, а то право не могу да остваре по другом правном основу.

Право на помоћ за оспособљавање за рад остварује се у виду трошкова оспособљавања за рад, трошкова смештаја у дом ученика, односно студената или интернат, као и у виду накнаде трошкова превоза. Трошкови оспособљавања за рад исплаћују се предузећу за професионалну рехабилитацију и запошљавање особа са инвалидитетом, односно другој организацији у којој се лице оспособљава, а исплата се врши на основу уговора који закључује центар за социјални рад са тим предузећем, односно организацијом по прибављеном мишљењу министарства надлежног за социјалну заштиту. Лице упућено на оспособљавање за рад којем је неопходан превоз од места становања до места оспособљавања за рад има право на накнаду трошкова превоза у висини трошкова најниже цене јавног саобраћаја.

Закон о професионалној рехабилитацији и запошљавању особа са инвалидитетом⁷

Закон о професионалној рехабилитацији и запошљавању особа са инвалидитетом уређује: подстицаје за запошљавање ради стварања услова за равноправно укључивање особа са инвалидитетом на тржишту рада; процену радних способности; професионалну рехабилитацију; обавезу запошљавања особа са инвалидитетом, услове за оснивање и обављање делатности предузећа за професионалну рехабилитацију и запошљавање особа са инвалидитетом и других посебних облика запошљавања и радног ангажовања особа са инвалидитетом као и друга питања од значаја за професионалну рехабилитацију и запошљавање особа са инвалидитетом.

Закон дефинише мере активне политике запошљавања особа са инвалидитетом, које подразумевају стручну и финансијску подршку послодавцима и лицима, а које спроводи Национална служба за запошљавање. Ове мере обухватају: рефундацију трошкова прилагођавања радног места за запошљавање особа са инвалидитетом; субвенције зараде у трајању од 12 месеци за запошљавање на неодређено време особа са инвалидитетом без радног искуства; рефундацију трошкова зараде лицу ангажованом на пружању подршке на радном месту - радна асистенција; радна активација особа са инвалидитетом; субвенција за запошљавање незапослених лица из категорије теже запошљивих и друге мере⁸.

Такође, Закон прописује обавезу послодавцима који имају најмање 20 запослених да запосле одређени број особа са инвалидитетом. Уколико послодавац има између 20 и 49 запослених дужан је да има у радном односу једну особу са инвалидитетом, док послодавац који има више од 50 запослених дужан је да запосли две особе са инвалидитетом, односно на сваких наредних 50 запослених по једну особу са инвалидитетом. Уколико не запосли особу са инвалидитетом, послодавац је дужан да уплати 50% просечне зараде у буџет Републике Србије, односно у тзв. „Буџетски фонд“⁹, чија финансијска средства се користе за подстицање запошљавања,

⁷ Закон о професионалној рехабилитацији и запошљавању особа са инвалидитетом („Сл.гласник РС“ бр.36/2009, 32/2013 и 14/2022)

⁸ <https://www.nsz.gov.rs/live/nudite-posao/podrska-poslodavcima/zaposlite-osobu-sa-invaliditetom.cid224>

⁹ Одлука о оснивању буџетског фонда за програме заштите и унапређења ОСИ (Сл.гласник РС бр 9/2018)

професионалну рехабилитацију особа са инвалидитетом и друге намене у складу са законом.

Закон о спречавању дискриминације особа са инвалидитетом

Овим законом¹⁰ уређује се општи режим забране дискриминације по основу инвалидности, посебни случајеви дискриминације особа са инвалидитетом, поступак заштите особа изложених дискриминацији и мере које се предузимају ради подстицања равноправности и социјалне укључености особа са инвалидитетом. Посебно се истиче забрана дискриминације због инвалидности у запошљавању и остваривању права из радног односа према: особама са инвалидитетом која тражи запослење; пратиоцу особе са инвалидитетом који тражи запослење; запосленој особи са инвалидитетом и запосленом пратиоцу особе са инвалидитетом¹¹. Дискриминацијом у запошљавању особа са инвалидитетом сматра се: непримање у радни однос особе са инвалидитетом или пратиоца особе са инвалидитетом због инвалидности, односно због својства пратиоца особе са инвалидитетом; постављање посебних здравствених услова за пријем у радни однос, особа са инвалидитетом ако су посебни здравствени услови за обављање одређених послова утврђени у складу са законом; претходна провера психофизичких способности које нису у непосредној вези са пословима за које се заснива радни однос; одбијање да се изврши техничка адаптација радног места која омогућује ефикасан рад, ако трошкови адаптације не падају на терет послодавца или нису несразмерни у односу на добит коју послодавац остварује запошљавањем особе са инвалидитетом¹².

Стратегија деинституционализације и развоја услуга социјалне заштите у заједници за период 2022 - 2026. године

Основни циљ Стратегије је остваривање права на живот у заједници корисника социјалне заштите кроз процесе деинституционализације и социјалне инклузије. Овај циљ се остварује кроз сет посебних циљева и активности које ће кроз развој услуга у заједници, обезбеђивање стабилних извора финансирања и услова за интеграцију, превенирати смештај корисника у институције, односно њихов повратак у локалне заједнице. Деинституционализација подразумева успостављање система који пружа могућности, подржавајући особе са инвалидитетом у остваривању и одржавању оптималног нивоа самосталности и друштвеног учешћа, узимајући у обзир личне чиниоце, окружење и очекивања. Да би се постигао општи циљ Стратегије, дефинисано је пет посебних циљева:

- 1) Успостављање нормативних и финансијских претпоставки за спровођење и одрживост процеса деинституционализације;
- 2) Територијално усклађен и одржив развој услуга у заједници;
- 3) Трансформација установа социјалне заштите за смештај у пружаоце услуга у заједници;
- 4) Оснаживање корисника за процесе деинституционализације и укључивање у заједницу;

¹⁰ Закон о спречавању дискриминације особа са инвалидитетом (Сл.гласник РС бр. 33 од 17/2006, 13/2016.)

¹¹ Члан 21 Закона о спречавању дискриминације особа са инвалидитетом (Сл.гласник РС бр. 33 од 17/2006, 13/2016.)

¹² Члан 22 Закона о спречавању дискриминације особа са инвалидитетом (Сл.гласник РС бр. 33 од 17/2006, 13/2016.)

5) Оснаживање професионалаца за спровођење и заговарање процеса деинституционализације.

У оквиру првог посебног циља Стратегије на успостављању нормативних и финансијских претпоставки за спровођење и одрживост процеса деинституционализације као мера под редним бројем 3 наводи се: „Дефинисање ближих услова и критеријума за оснивање и функционисање радних центара“.

Иако је Законом о социјалној заштити утврђено постојање радних центара у којима би се одвијало радно ангажовање особа са инвалидитетом који су корисници услуга социјалне заштите, петнаест година од доношења Закона, нису дефинисани ближи услови за њихово оснивање, тако да та норма није заживела у пракси. Законом о професионалној рехабилитацији и запошљавању особа са инвалидитетом, утврђено је да просторно-техничке услове, стручну оспособљеност запослених и друге услове за рад радног центра прописује министар надлежан за послове социјалне заштите. Полазна основа наведене мере је да ће се дефинисањем ближих услова и критеријума за оснивање радних центара, створити услови за радно ангажовање особа са инвалидитетом корисника социјалне заштите, чиме се подстиче њихова интеграција у заједницу и одрживост процеса деинституционализације.

Стратегија за унапређења положаја особа са инвалидитетом у Републици Србији за период 2025 - 2030. године

Општи циљ Стратегије је: Унапређен положај особа са инвалидитетом у циљу пуног уживања свих права и равноправног живота у заједници, кроз укључивање у све области друштвеног живота на једнакој основи уз пуно поштовање личног достојанства, независности, слободе избора и индивидуалности. На основу анализе стања, дефинисаних проблема и препорука ради доприноса остварењу општег циља Стратегије и приближавања визији жељеног стања, креирано је шест кључних приоритета – посебних циљева:

- 1) унапређен систем социјалне заштите за особа са инвалидитетом
- 2) обезбеђено потпуно уживање пословне способности, права на породични и партнерски живот особа са инвалидитетом
- 3) равноправно учешће особа са инвалидитетом у свим сегментима у животу заједнице
- 4) унапређена економска независност особа са инвалидитетом
- 5) унапређена доступност свих нивоа образовања особа са инвалидитетом
- 6) обезбеђен равноправни и једнаки приступ здравственој заштити особа са инвалидитетом, нарочито у области менталног здравља, стоматолошке заштите и репродуктивног здравља

Једна од мера у оквиру посебног циља која треба да допринесе економској независности особа са инвалидитетом је мера 4.1. - успостављање мреже радних центара као облика радног ангажовања особа са инвалидитетом које се не могу запослити ни под општим ни под посебним условима. Кроз меру је предвиђено да се подзаконским актима регулише поступак оснивања и подржи оснивање и рад радних центара како би се основао први огледни број од 10 радних центара на територији Републике Србије у којима би се остварило радно ангажовање особа са инвалидитетом које имају тешкоће и препреке које су потпуне или вишеструке, односно лице се не може запослити или одржати запослење ни под општим ни под посебним условима.

Стратегија запошљавања у Републици Србији за период 2021 - 2026. године

У више сегмената Стратегије запошљавања у Републици Србији за период од 2021. до 2026. године (у даљем тексту: Стратегија запошљавања), особе са инвалидитетом су препознате као приоритетна циљна група. Позитиван ефекат таквог приступа видљив је у пракси кроз постојање различитих модалитета подршке у запошљавању особа са инвалидитетом и посебно дизајниране мере.

Особе са инвалидитетом су препознате и издвојене као једна од категорија теже запошљивих лица у Републици Србији, а такође је наведено да су суочене са дискриминацијом због ограниченог приступа уставним и законским правима. Као главни изазови, наведене су препреке при кретању и коришћењу јавног превоза, приступачност објеката, приступ услугама и информацијама, приступ запослењу и могућностима за разумно прилагођавање радног места, приступ квалитетном образовању и професионалној обуци.

У оквиру другог посебног циља: Унапређен положај незапослених лица на тржишту рада, једна од мера односи се на побољшање положаја особа са инвалидитетом на тржишту рада. Овом Стратегијом, као и акционим плановима за спровођење Стратегије запошљавања наведено је да приоритет за укључивање у „финансијске“ мере активне политике запошљавања, између осталих теже запошљивих категорија, имају особе са инвалидитетом. Предвиђене су конкретне мере које се односе на особе са инвалидитетом, попут субвенционисаног запошљавања које подразумева финансијски подстицај у једнократном износу послодавцу из приватног сектора за запошљавање незапослених лица из категорије теже запошљивих који се увећава за 20% уколико се запошљава особа са инвалидитетом или субвенција месечне зараде за запошљавање незапослене особе са инвалидитетом без радног искуства. Самозапошљавање подразумева подршку предузетништву која обухвата стручну помоћ и средства у виду једнократне субвенције незапосленом лицу за отпочињање сопственог посла, такође у увећаном износу субвенције уколико се ради о особи са инвалидитетом, а на располагању су и менторинг услуге у првој години пословања. Поред наведеног, особе са инвалидитетом имају приоритет и повољније услове за укључивање у поједине мере додатног образовања и обуке. Ово је од значаја имајући у виду неповољну образовну структуру незапослених особа са инвалидитетом, те их је потребно опремити потребним знањима и вештинама како би конкурентније иступали на тржишту рада.

3. ПРОФЕСИОНАЛНА РЕХАБИЛИТАЦИЈА И ЗАПОШЉАВАЊЕ ОСОБА СА ИНВАЛИДИТЕТОМ

Професионална рехабилитација, радно оспособљавање и запошљавање је област од великог значаја за побољшање услова живота особа са инвалидитетом. Ову област регулише: Закон о запошљавању и осигурању у случају незапослености¹³, Закон о раду¹⁴, Закон о професионалној рехабилитацији и запошљавању особа са инвалидитетом¹⁵.

¹³ Закон о запошљавању и осигурању у случају незапослености (Службени гласник РС”, бр. 36/09, 88/10, 38/15, 113/17, 113/17 – др. закон и 49/21)

¹⁴ Закон о раду (Сл.гласник РС бр. 24/2005, 61/2005, 54/2009, 32/2013, 75/2014, 13/2017 – одлука УС, 113/2017 и 95/2018)

¹⁵ Закон о професионалној рехабилитацији и запошљавању особа са инвалидитетом (Сл.гласник 36/09, 32/13 и 14/22)

Професионална рехабилитација

Професионална рехабилитација особа са инвалидитетом, која подразумева организовање и спровођење програма мера и активности у циљу оспособљавања за одговарајући посао, запошљавање, одржавање запослења, напредовање или промене професионалне каријере, обухвата:

- 1) каријерно вођење, професионално информисање, саветовање и индивидуални план запошљавања;
- 2) радно оспособљавање, доквалификацију, преквалификацију и програме за стицање, одржавање и унапређивање радних и радно-социјалних вештина и способности;
- 3) појединачне и групне, опште и прилагођене програме за унапређење радно-социјалне интеграције;
- 4) развој мотивације, техничку помоћ, стручну подршку, праћење и процену резултата професионалне рехабилитације;
- 5) индивидуални саветодавни рад, који укључује помоћ у прихватању сопствене инвалидности са становишта могућности укључивања у рад и поједине мере професионалне рехабилитације;
- 6) едукацију и тренинг семинаре за послодавце, стручна лица за радно оспособљавање и професионалну рехабилитацију особа са инвалидитетом и друга лица;
- 7) предлоге и обуку за примену адекватних техничких и технолошких решења у циљу подизања ефикасности особе са инвалидитетом у учењу и раду, као и службе подршке;
- 8) друге активности.

Процена радне способности

Процена радне способности је право које особа са инвалидитетом може да оствари у складу са Законом о професионалној рехабилитацији и запошљавању особа са инвалидитетом¹⁶. Врши се у складу са Правилником о ближем начину, трошковима и критеријумима за процену радне способности и могућности запослења или одржања запослења особа са инвалидитетом¹⁷. Оцену радне способности и могућности запослења или одржања запослења врши комисија органа вештачења Републичког фонда у складу са Правилником о образовању и начину рада органа вештачења Републичког фонда за пензијско и инвалидско осигурање¹⁸ и овим правилником.

На основу сагледавања свеукупног стања појединца и стања на тржишту рада, орган вештачења врши оцену болести и оштећења од утицаја на радну способност и могућност запослења или одржања запослења на основу следеће скале:

- 1) 0. степен – ако не постоје тешкоће и препреке у раду, односно уколико су занемарљиве и не утичу на радну способност;
- 2) 1. степен – ако су тешкоће и препреке мале и утичу на радну способност у односу на занимање или послове које лице може да обавља а омогућавају запошљавање под општим условима;

¹⁶ Члан 6, члан 8, члан 9 Закона о професионалној рехабилитацији и запошљавању особа са инвалидитетом (Сл.гласник 36/09, 32/13 и 14/22)

¹⁷ Правилником о ближем начину, трошковима и критеријумима за процену радне способности и могућности запослења или одржања запослења особа са инвалидитетом (Службени гласник РС", бр. 36/2010, 97/2013.)

¹⁸ (Правилником о образовању и начину рада органа вештачења Републичког фонда за пензијско и инвалидско осигурање „Службени гласник РС“, бр. 59/08 и 75/08)

3) 2. степен – ако су тешкоће и препреке умерене, односно знатне у односу на занимање или послове које лице може да обавља а омогућавају запошљавање под посебним условима;

4) 3. степен – ако су тешкоће и препреке потпуне или вишеструке, односно лице се не може запослити или одржати запослење ни под општим ни под посебним условима, односно чији је радни учинак мањи од једне трећине радног учинка запосленог на уобичајеном радном месту, без обзира на занимање или послове.

Иако законодавни оквир начелно заговара социјални модел инвалидитета и модел заснован на принципу људских права, ове одредбе Правилника о ближем начину, трошковима и критеријумима за процену радне способности и могућности запослења или одржања запослења особа са инвалидитетом, јасно показују да је уместо социјалног модела у постојећем законодавном оквиру примењен медицински модел инвалидитета.

Додатна отежавајућа околност је што ни Закон ни Правилник не предвиђају могућност поновне процене или ревизије радне способности, па се тако ова процена сматра коначном, као и решење којим се то потврђује. Особе са инвалидитетом које не добију позитивну процену радне способности изузете су и из других афирмативних мера, које су предвиђене законодавством које уређује област пореза и доприноса на доходак грађана. Наиме, у складу са Законом о порезу на доходак грађана и Законом о доприносима за обавезно социјално осигурање¹⁹ послодавци који запосле на неодређено време особе са инвалидитетом могу бити ослобођени плаћања пореза и дела доприноса на терет послодавца у наредне 3 године, почев од дана када је заснован радни однос и потписан уговор о раду на неодређено. Особа која, међутим, у складу са Законом о професионалној рехабилитацији и запошљавању, није добила позитивну оцену радне способности, што је најчешћи случај код особа са интелектуалним тешкоћама, није у могућности да користи ове олакшице.

Запошљавање особа са инвалидитетом

Особе са инвалидитетом запошљавају се под општим или под посебним условима²⁰.

Запошљавање особа са инвалидитетом под општим условима сматра се запошљавање код послодавца без прилагођавања послова, радног места или послова и радног места.

Запошљавање особа са инвалидитетом под посебним условима сматра се запошљавање код послодавца уз прилагођавање послова, радног места или послова и радног места, што подразумева прилагођавање радног процеса и радних задатака као и техничко и технолошко опремање радног места, средстава за рад, простора и опреме у складу са могућностима и потребама особа са инвалидитетом. Прилагођавањем се може обезбедити и стручна помоћ кроз саветовање, оспособљавање, услуге асистенције и подршке на радном месту, праћење при раду.

¹⁹ Закон о доприносима за обавезно социјално осигурање (Сл.гласник РС бр. 84/2004, 61/2005, 62/2006, 5/2009, 52/2011, 101/2011, 7/2012... 94/2024 и 8/2025)

²⁰ Члан 22 и 23 Закона о професионалној рехабилитацији и запошљавању ОСИ (Сл.гласник 36/09, 32/13 и 14/22)

Посебни облици запошљавања и радног ангажовања особа са инвалидитетом

Посебни облици запошљавања и радног ангажовања особа са инвалидитетом имају за циљ запошљавање, односно радно ангажовање и побољшање квалитета живота особа са инвалидитетом и могу бити организовани као: предузећа за професионалну рехабилитацију и запошљавање особа са инвалидитетом, радни центри и социјална предузећа.

А) Предузећа за професионалну рехабилитацију и запошљавање особа са инвалидитетом

У складу са Законом о професионалној рехабилитацији и запошљавању особа са инвалидитетом²¹ предузеће за професионалну рехабилитацију и запошљавање особа са инвалидитетом је правно лице које запошљава и врши професионалну рехабилитацију особа са инвалидитетом. Може да га оснује Република Србија, аутономна покрајина, јединица локалне самоуправе, привредно друштво, удружење особа са инвалидитетом или друго правно и физичко лице.

Предузеће делатност може да обавља уколико: има у радном односу на неодређено време најмање пет особа са инвалидитетом, од укупног броја запослених најмање 50% су особе са инвалидитетом, од чега најмање 10% су особе са инвалидитетом које могу да се запосле само под посебни условима. Предузеће мора да има одговарајући простор и опрему за радно оспособљавање и рад и има запослена стручна лица за радно оспособљавање и професионалну рехабилитацију. Такође, мора да има дозволу за обављање делатности које издаје министарство надлежно за питања запошљавања тј. Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања. Ближи услови за оснивање и рад предузећа за професионалну рехабилитацију и запошљавање особа са инвалидитетом дефинисани су Правилником о ближим условима, критеријумима и стандардима за спровођење мера и активности професионалне рехабилитације²².

На основу увида у базу података надлежног Министарства²³ у току 2024. године са дозволом за рад је 59 предузећа за професионалну рехабилитацију и запошљавање особа са инвалидитетом. Од овог броја у АП Војводини је 19 од тога: 9 у Новом Саду, 3 у Ковину, 2 у Суботици, 2 у Зрењанину, 1 у Панчеву, 1 у Кикинди и 1 у Старој Моравици. Можемо закључити да предузећа за професионалну рехабилитацију и запошљавање особа са инвалидитетом постоје само у 7 од укупно 45 општина на територији АП Војводине, тј. у само 15% од укупног броја општина на територији АП Војводине.

²¹ Члан 35 Закона о професионалној рехабилитацији и запошљавању ОСИ (Сл.гласник 36/09, 32/13 и 14/22)

²² Правилником о ближим условима, критеријумима и стандардима за спровођење мера и активности професионалне рехабилитације („Службени гласник РС”, број 112/09).

²³ <https://data.gov.rs/sr/datasets/spisak-preduzetsha-za-profesionalnu-rekhabilitatsiju-i-zaposhljavanje-osoba-sa-invaliditetom-sa-dozvolom-za-rad/>

Град/општина седиште предузећа за професионалну рехабилитацију и запошљавање особа са инвалидитетом	Број предузећа са професионалну рехабилитацију и запошљавање особа са инвалидитетом
Нови Сад	9
Ковин	3
Суботица	2
Зрењанин	2
Панчево	1
Кикинда	1
Стара Моравица	1
Укупно у АП Војводини	19

Б) Социјална предузећа

Законом о социјалном предузетништву²⁴ уређују се појам, циљеви, начела и област деловања социјалног предузетништва, правни положај, права и обавезе субјеката који обављају делатност са статусом социјалног предузетништва, услови за стицање и престанак статуса социјалног предузетништва, појам друштвено осетљивих група, подстицање развоја социјалног предузетништва и подршка друштвено осетљивим групама, регистрација статуса социјалног предузетништва, извештавање, надзор и друга питања од значаја за социјално предузетништво у Републици Србији.

Социјално предузетништво јесте обављање делатности од општег интереса, ради стварања нових и иновативних могућности за решавање друштвених проблема, проблема појединаца или друштвено осетљивих група и спречавања настајања и отклањања последица социјалне искључености, јачања друштвене кохезије и решавања других проблема у локалним заједницама и друштву у целини.

Социјално предузетништво јесте пословање у коме се остварена добит улаже у интеграцију друштвено осетљивих група, заштиту животне средине, рурални развој, образовање, културу, социјалне иновације и друге области од ширег друштвеног интереса.

Статус социјалног предузетништва стиче се на захтев субјекта који се подноси регистру надлежном за његову регистрацију – Агенцији за привредне регистре.

На основу података добијених од Агенције за привредне регистре на дан 16.04.2025. године у Републици Србији са статусом социјалног предузетништва је укупно 26 правних лица и предузетника, од тога са седиштем у АП Војводини је 14 (54%).

Од 14 правних лица са статусом социјалног предузетништва у АП Војводини, чак половина тј. 7 има седиште на територији Града Новог Сада, 2 у општини Ириг, 2 у општини Кула, 1 у Тителу, 1 у Старој Пазови и 1 у Сремској Митровици²⁵. Можемо закључити да је територијална распрострањеност социјалних предузећа у Војводини неравномерна.

²⁴ Закон о социјалном предузетништву (Сл.гласник РС 14/2022)

²⁵ Извор података: Агенција за привредне регистре

Град/општина седишта правних лица и предузетника са статусом социјалног предузетништва	Број правних лица и предузетника са статусом социјалног предузетништва
Нови Сад	7
Ириг	2
Кула	2
Тител	1
Стара Пазова	1
Сремска Митровица	1
Укупно у АП Војводини	14

Привредни субјект са статусом социјалног предузетништва има обавезу да најмање 50% добити:

- 1) реинвестира у интерне програме подршке друштвено осетљивим групама или у трошкове у вези са радним ангажовањем радно способних припадника друштвено осетљивих група, односно у програме активности усмерене на решавање проблема заједнице у областима деловања којима се доприноси са инвалидитетом остварењу друштвене улоге социјалног предузетништва; и/или
- 2) донира другим правним лицима или предузетницима са статусом социјалног предузетништва за решавање проблема заједнице у областима деловања којима се доприноси остварењу друштвене улоге социјалног предузетништва

Поред тога, субјект социјалног предузетништва има обавезу извештавања о испуњавању друштвене улоге за период од две који доставља надлежном регистру (Агенцији за привредне регистре) ради објаве.

У складу са Законом о социјалном предузетништву (члан 20) Влада Републике Србије донела је Одлуку о оснивању Савета за социјално предузетништво²⁶, који чине: представници јавног сектора тј. релевантних министарстава (Министарства за рад, запошљавање, борачка и социјална питања, Министарства за науку и технолошки развој, Министарство за људска и мањинска права и др.) секретаријата (Покрајински секретаријат за привреду и туризам) и чланови предстаници из приватног сектора.

Улога Савета је да разматра и покреће иницијативе за развој социјалног предузетништва, покреће иницијативе за измену прописа, иницира предлог Програма развоја социјалног предузетништва, као и предлог извештаја о реализацији Програма; пружа стручну подршку Влади у доношењу одлука у вези са реализацијом конкретних пројеката социјалног предузетништва итд.

Законом о социјалном предузетништву предвиђено је такође да Република Србија, аутономна покрајина и јединице локалне самоуправе подржавају оснивање и пословање субјеката социјалног предузетништва, кроз спровођење мера јавних политика, које се планирају у складу са законом који уређује плански систем. Она се обезбеђује спровођењем мера и активности усмерених на подршку запошљавању и унапређењу пословања субјеката социјалног предузетништва, дефинисаних документима јавних политика и акционих планова запошљавања донетих на републичком нивоу и нивоу локалних власти, финансирањем пројеката у области социјалног предузетништва, едукацијом о социјалном предузетништву, промоцијом социјалног предузетништва, развојем финансијских инструмената за субјекте социјалног предузетништва и другим мерама и активностима.

²⁶ Одлука о оснивању Савета за социјално предузетништво ("Службени гласник РС", бр. 59 од 20. маја 2022, 34 од 28. априла 2023, 55 од 7. јула 2023, 77 од 20. септембра 2024)

У том циљу влада Републике Србије марта 2024. године донела је „Уредбу о условима, критеријумима и поступку за остваривање права на доделу средстава за подстицање развоја социјалног предузетништва“²⁷. Додела средстава за подстицање пројекта, предвиђено је да се врши се на основу јавног конкурса, али исти у периоду након доношења уредбе није расписан.

У АП Војводини на основу Правилника о додели бесповратних средстава привредним субјектима за допринос развоју социјалне економије АП Војводине²⁸, Покрајински секретаријат за привреду и туризам, сваке године у периоду од 2017. до 2024. године, расписује Јавни конкурс за доделу бесповратних средстава привредним субјектима за допринос развоју социјалне економије. На основу овог Конкурса, правним лицима која су регистрована за професионалну рехабилитацију и запошљавање особа са инвалидитетом са територије АП Војводине и који имају дозволу за рад, социјалним задругама које послују ради остваривање социјалне економске и радне укључености, односно субјектима који су стекли статус социјалног предузетништва пружана је финансијска подршка за набавку основних средстава (машина и опреме). Важно је истаћи да је Скупштина АП Војводине усвојила План развоја АП Војводине за период од 2023. године до 2030. године²⁹. У оквиру првог развојног правца - Војводина, место високог животног стандарда, дефинисан је циљ број 1: Стварање подстицајног амбијента за развој микро, малих, средњих предузећа и предузетника. Као једна од значајних мера у оквиру овог циља је планирање мера у циљу развоја социјалног предузетништва у АП Војводини.

Ц) Радни центри

Радни центар јесте посебан облик установе која обезбеђује радно ангажовање као радно терапијску активност особа са инвалидитетом које се не могу запослити или одржати запослење ни под општим ни под посебним условима, односно чији је радни учинак мањи од једне трећине радног учинка запосленог на уобичајеном радном месту³⁰.

Радни центар може да обавља делатност под условом да ангажује на радно терапијским активностима најмање пет особа са инвалидитетом, односно да ангажује на радно терапијским активностима најмање 80% особа са инвалидитетом у односу на укупан број радно ангажованих и запослених.

Радно ангажовање особа са инвалидитетом у радном центру јесте дуготрајан облик професионалне рехабилитације, у складу са психичким и физичким способностима и жељама особе са инвалидитетом и могућностима радног центра.

У радном центру може се, на основу уговора са установом социјалне заштите за смештај корисника и уз сагласност старатеља, обезбедити радно ангажовање корисника смештаја који испуњавају услове из ст. 1. и 3. овог члана.

За време радног ангажовања у радном центру особа са инвалидитетом остварује право на новчану помоћ (новчана помоћ у висини од 20% минималне зараде уколико

²⁷ Уредбу о условима, критеријумима и поступку за остваривање права на доделу средстава за подстицање развоја социјалног предузетништва (Службени гласник РС", број 18 од 8. марта 2024.)

²⁸ Правилник о додели бесповратних средстава привредним субјектима за допринос развоју социјалне економије АП Војводине (Сл. Лист 23/2018, Сл.лист АПВ 46/2022 и др.)

²⁹ План развоја АП Војводине за период 2023-2030 год. (Сл.лист АПВ бр 16/2023)

³⁰ Члан 43 Закона о професионалној рехабилитацији и запошљавању ОСИ („Службени гласник РС", бр. 36/09 и 32/13)

се професионална рехабилитација изводи од најмање 100 часова, и за трошкове превоза за себе и пратиоца³¹).

Радно ангажовање као радно терапијска активност особа са инвалидитетом може се обезбедити и у установи социјалне заштите за смештај корисника и код послодавца посредством радног центра, под условима и на начин који прописује министар надлежан за послове социјалне политике³².

Радни центар могу да оснују Република Србија, аутономна покрајина и јединица локалне самоуправе, као и организације особа са инвалидитетом или организације њихових законских заступника.

Иако је Законом прописано да просторно техничке услове, стручну оспособљеност запослених и друге услове за рад радног центра прописује министар надлежан за послове социјалне политике³³, ближи услови за оснивање и рад радних центара нису донети до данас.

4. РАДНИ ЦЕНТРИ У АП ВОЈВОДИНИ – РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

4.1. Подаци о организацијама обухваћеним истраживањем

За потребе ове анализе је спроведено истраживање којим су обухваћене организације са територије АП Војводине, које имају посебне програме или формиране организационе јединице намењене радном ангажовању особа са инвалидитетом: 1 образовна установа и 3 организације: ШОСО „Милан Петровић“, Нови Сад; Екуменска хуманитарна организација (ЕХО), Нови Сад; Удружење „На пола пута“, Панчево; Удружење „Заједно“, Суботица.

Поред Радних центара који су били у фокусу нашег истраживања, организације обухваћене истраживањем пружају и неке од услуга социјалне заштите. Најчешће пружана услуга је помоћ у кући за одрасле и старије особе са инвалидитетом (коју пружају 3 организације), затим лични пратилац детета, помоћ у кући за децу са сметњама у развоју, становање уз подршку за ОСИ и Дневни боравак за одрасле и старије ОСИ (наведене услуге пружају по 2 организације). Услугу Персоналне асистенције и Предах смештај пружа по 1 организација. Подаци о услугама које се пружају и броју корисника обухваћених услугама, приказани су у табели која следи.

Услуга	ШОСО „Милан Петровић“		ЕХО		Удружење „На пола пута“		Удружење „Заједно“	
	Лиценца	Број корисника током 2024. год.	Лиценца	Број корисника током 2024. год.	Лиценца	Број корисника током 2024. год.	Лиценца	Број корисника током 2024. год.
Помоћ у кући за одрасле и старије	ДА	11	ДА	839	ДА	21		
Помоћ у кући за децу	ДА	28	ДА	15				
Дневни боравак за	НЕ	124						

³¹ Члан 21 Закона о професионалној рехабилитацији и запошљавању ОСИ („Службени гласник РС”, бр. 36/09 и 32/13)

³² Члан 43 Закона о професионалној рехабилитацији и запошљавању ОСИ („Службени гласник РС”, бр. 36/09 и 32/13)

³³ Члан 44 Закона о професионалној рехабилитацији и запошљавању ОСИ („Службени гласник РС”, бр. 36/09 и 32/13)

децу и младе са сметњама у развоју								
Дневни боравак за децу са поремећајем у понашању								
Дневни боравак за одрасле и старије ОСИ	НЕ	198	НЕ	10				
Свратиште за децу и младе								
Свратиште за одрасле и старије								
Лични пратилац детета	ДА	500	ДА	37			ДА	Услуга се не пружа
Персонална асистенција	ДА	39						
Становање уз подршку за ОСИ	НЕ	47			ДА	10		
Становање уз подршку за младе који напуштају систем социјалне заштите								
Прихватилиште								
Предах смештај	НЕ	34						
СОС телефон								
Интензивне услуге подршке породици у кризи (Породични сарадник)								

4.2. Радни центри за радно ангажовање ОСИ у АПВ

У овом делу извештаја дајемо детаљан приказ активности у Радним центрима које се реализују у организацијама које смо обухватили истраживањем. Прикупљени су подаци о садржају активности, динамици њихове реализације, просторно – техничким капацитетима организација, пласману производа који настају као продукт радног ангажовања и сарадњи са другим актерима која се остварује у реализацији активности Радних центара. Приказан је и број корисника Радних центара по појединачним организацијама, као и подаци о приступу организација који указује на заступљеност родне перспективе у планирању и реализацији активности Радних центара.

Радни центри које смо обухватили истраживањем, настали су као одговор на потребе особа са инвалидитетом, конкретно да се особама са инвалидитетом које немају

могућност запошљавања обезбеди радно ангажовање, односно простор за организоване радне активности, а да се оним особама са инвалидитетом које имају могућност запошљавања пружи подршка у запошљавању.

Програм радног ангажовања који реализује ШОСО „Милан Петровић“ из Новог Сада, реализује се од 2005. године и настао је као одговор на потребу за подршком радном ангажовању и запошљавању свршених средњошколаца ове Школе, који нису могли да се ангажују у отвореној привреди. Програм је започет као пројектна активност Града Новог Сада и италијанске регије Емилија Ромања, набавком потребних алата, материјалних добара у области пољопривреде у објекту Школе на Ченеју. Активности су почеле са 10 корисника. Добри резултати који су постигнути су резултирали наградом коју је Град Нови Сад добио од Сталне конференције градова и општина као пример добре праксе у области социјалне заштите 2007. године. Након завршетка пројекта, Град Нови Сад је наставио финансирање програма преко Програма унапређења социјалне заштите Града Новог Сада и на овај начин се програм и актуелно финансира. Целине Програма који Школа реализује су: 1) Радно ангажовање у радионицама Радног центра; 2) Подршка запошљавању у отвореној привреди и у Радионицама за професионалну рехабилитацију и запошљавање ОСИ; 3) Сарадња са послодавцима на финализацији њихових производа у простору Радног центра.

Радни центар у оквиру УГ „На пола пута“ из Панчева функционише од 2012. године. Идеја при формирању Радног центра је била оспособљавање младих са интелектуалним тешкоћама који могу да изађу на отворено тржиште рада, како би били спремни за ефикасан рад код будућег послодавца. Са друге стране, да се корисницима који немају могућност запошљавања, обезбеди простор за организоване радне активности.

ЕХО је у Новом Саду спроводио програм „Кројачка радионица“ од 2017. године, који се од 2018. године континуирано финансирао средствима из буџета Града Новог Сада преко јавног конкурса за програме удружења грађана у области социјалне заштите. Програм „Кројачка радионица“ – креативна рециклажа половне гардеробе имао је за циљ да се пружи подршка женама из рањивих група да стекну професионалне вештине и економску независност.³⁴ У 2025. години Програм „Кројачка радионица“ се не спроводи.

УГ „ЗаЈедно“ из Суботице има два Радна центра: Радни центар који се бави производњом пелета и брикета, основан 2014. године и био је први радни центар за особе са инвалидитетом на територији Града Суботица, од тада континуирано ради до данас. Други Радни центар за производњу сапуна и свећа, покренут у оквиру пројекта који је реализован уз подршку Европске уније и УНДП-а, уз суфинансирање од стране Града Суботице.

Број и структура корисника појединачних Радних центара

У активности радног ангажовања у 4 организације које су обухваћене овим истраживањем укључено је током 2024. године укупно 131 корисника. Највећи број корисника има ШОСО „Милан Петровић“ (59), затим УГ „ЗаЈедно“ (48), УГ „На пола пута“ (22) и најмањи број ЕХО (2 корисника).

³⁴ У општини Рашка, ЕХО од 2017. године, такође спроводи програм радног ангажовања и подршке запошљавању особа са инвалидитетом који обухвата ангажовање особа са инвалидитетом путем јавних радова и кроз радно-едукативне активности у Радном центру. Овим истраживањем обухваћен је Програм „Кројачка радионица“ који је ЕХО спроводио у Новом Саду, на територији АП Војводине.

Структура укупног броја корисника по узрасту показује да је највећи удео од 65% корисника узраста од 26 до 64 године, док је полна структура уједначена, са учешћем од 49,6% корисница и 50,4% корисника. Међутим, узрасна структура корисника по појединачним организацијама се разликује. Тако, ШОСО „Милан Петровић“ и ЕХО имају само кориснике узраста од 26 до 64 године, у УГ „На пола пута“ корисници млађег узраста (до 26 година) чине 30% удела, а у УГ „Заједно“ корисници млађег узраста су најзаступљенији, са 80% удела.

Број корисника активности радног ангажовања током 2024. године					
Корисници према узрасту	ШОСО „Милан Петровић“	ЕХО	Удружење „На пола пута“	Удружење „Заједно“	Укупно
15 - 17 година	-	-	2	20	22
18 - 25 година	-	-	5	18	23
26 - 64 године	58	2	15	10	85
65 - 79 година	1	-	-	-	1
80 и више година	-	-	-	-	
Укупно	59	2	22	48	131

Активности у Радним центрима

Разноврсност и бројност активности у Радним центрима условљена је капацитетом организација, али су сличне по садржају и углавном обухватају различите радно – терапијске или радно - окупационе активности и радионице.

У оквиру Радног центра/Програма раднотерапијског ангажовања ШОСО „Милан Петровић“ спровode се следеће групе програмских активности: 1) Раднотерапијско ангажовање корисника у оквиру радионица: столарска, креативна, грнчарска, за прање и пеглање веша, воскарска, пољопривредна, картонажа, рециклажа папира, кројачка, аутоперионица, радионица електронског и електричног отпада; 2) Презентација и продаја производа; 3) Подршка запошљавању у отвореној привреди; 4) Обука корисника и информисање корисника и друштвене заједнице; 5) Живот у заједници.

Циљна група Програма „Кројачка радионица“ који је ЕХО реализовао, јесу жене са инвалидитетом и тешко запошљиве жене. У оквиру Програма ангажоване су 2 кројачице, особе са инвалидитетом (са менталним сметњама), а кроз Програм су укључене и кориснице ЕХО Дневног центра за ОСИ, које су ангажоване на пословима сакупљања, селекције, слагања и по потреби прања половне гардеробе. Радионице за кориснице Дневног центра су реализоване динамиком 2 до 3 пута недељно које су уз помоћ кројачица ангажоване и на кројачким операцијама. Ангажоване кројачице пружају кројачке услуге за грађанство, воде кројачке радионице и спровode курс шивења који је намењен теже запошљивим женама (селекција се врши у складу са утврђеним критеријумима по конкурс, а полазнице курса уче основне вештине кројења и шивења чиме се додатно обучавају или за самостални рад или потенцијално запошљавање у неком производном предузећу тог типа). У кројачкој радионици се од коришћених одевних предмета израђују нови оригинални одевни предмети, модни додаци као и други корисни предмети (торбе, дечије крпене играчке, траке за косу, кухињски асортиман и др). Кориснице Програма учествују и у продајним манифестацијама, изложбама и сајмовима.

Садржај активности које се спровode у оквиру Радног центра УГ „На пола пута“ обухвата израду украсних предмета за потребе домаћинства, поклона за компаније

као и женски аксесоар - торбе и накит. Поред радних активности, корисници уче и основе радне етике и понашања у колективу.

У оквиру УГ „Заједно“, отворена су два Радна центра. Први Радни центар бави се производњом пелета и брикета, који актуелно функционише у мањем обиму него раније, а други је Радни центар за израду декоративних свећа и сапуна. Такође, реализују се и програмске активности које су едукативног, радно – окупационог и рекреативног карактера које су организоване по узрастним групама – група за младе и група за одрасле.

Динамика и трајање активности у Радним центрима

У два Радна центра активности се реализују свакодневно, у трајању од 4 до 6 сати, а у друга два Радна центра активности се одвијају 2 до 3 пута недељно, у трајању од 4 сата.

Динамика активности	ШОСО „Милан Петровић“	ЕХО	Удружење „На пола пута“	Удружење „Заједно“
Сваког радног дана	У трајању од 6 сати	-	У трајању од 4 сата	-
2 до 3 пута недељно	-	У трајању од 4 сата	-	У трајању од 4 сата
1 недељно	-	-	-	У трајању од 2 сата*

*Програмске активности које су едукативног, радно – окупационог и рекреативног карактера које се реализују по узрастним групама – група за младе и група за одрасле.

Просторни услови и опрема

На основу достављених података о просторним условима и опреми може се закључити да све 4 организације располажу основним простором и опремом за потребе реализације активности Радног центра.

ЕХО има наменски саграђену зграду за боравак и рад особа са инвалидитетом, прилагођен тоалет за особе са инвалидитетом, кухињу, зграда је редовно одржавана и омогућава врло добре услове за рад. Такође, Кројачка радионица има све потребне машине и опрему за шивење и кројење.

Програм ШОСО „Милан Петровић“ реализује се у објекту Средње школе. Корисници су ангажовани у радионицама (столарска радионица, радионица за израду производа од глине, креативна радионица, радионица за прање и пеглање текстилних производа, аутоперионица, радионица за вез, кројачка радионица, радионица за израду средстава за хигијену, информатичка радионица, радионица за рециклажу папира, радионица за картонажу, грнчарска радионица, ткачка радионица, радионица за израду зачинског и ароматичног биља, радионица за рециклажу секундарних сировина). Још неколико радионица се реализује у објектима Едукативног кампа на Ченеју и простора услуге Дневног боравка за децу и младе са сметњама у развоју који се налази на трећој локацији. Опрема која се користи је специфична у односу на радионице, део опреме је добијен кроз донације, док Град Нови Сад финансира материјал и опрему која се поручује у односу на потребе програма.

Простор Радног центра УГ „На пола пута“ има 62м², подељен је у две собе и кухињу са тоалетом. Корисницима су на располагању 2 шиваће и машина за вез, као и неки алати за обраду дрвених елемената као и прибор за сликање.

Кроз више већих пројеката, углавном финансираних из средстава ЕУ, УГ „ЗаЈедно“ обезбедило је материјално – техничке услове и људске ресурсе за реализацију активности. УГ поседује посебну кућу која, како наводе, архитектонски одговара могућностима кретања корисника, садржи две собе и кухињу и неопходну опрему за израду декоративних свећа и сапуна (калупи, ваге, држачи...). Радни центар за израду пелета и брикета се налази у посебном простору који се изнајмљује од Града Суботице и опремљен је неопходном опремом за рад (машином за израду, сушара, пакер машина, вага...).

Пласман производа Радних центара и сарадња са другим актерима

Све организације значајну пажњу посвећују пласману производа који настају као продукти радног ангажовања. Пласман се врши на различитим локалним манифестацијама, али и ка привредним субјектима у оквиру поруџбина производа који се користе у сврху корпоративних поклона, УГ „На пола пута“ и ЕХО, поред претходно наведеног, пласман производа врше и путем друштвених мрежа.

У спровођењу активности радног ангажовања, пре свега у пласману производа, организације остварују сарадњу са мањим или већим бројем актера из јавног и приватног сектора. Сарадња постоји са организацијама цивилног друштва, банкама, привредним субјектима, сајмовима, факултетима, градским управама (Града Новог Сада). УГ „ЗаЈедно“ има сарадњу и са Домом за децу „Колевка“, Школским центром са домом ученика „Доситеј Обрадовић“ и ОИСШ „Др Светомир Бојанин“ из Суботице, чији су корисници ангажовани у Радним центрима и у оквиру програмских активности овог Удружења.

Производи и услуге ЕХО „Кројачке радионице“ намењене су тржишту. У оквиру Дневног центра је постојао продајни салон са називом „Fashion corner“, где су се могли погледати и купити производи кројачке радионце. За сваки производ постоји препоручена цена и продаја се одвијала путем добровољне донације. Производи Кројачке радионице излагани су и продаја вршена на разним манифестацијама, сајмовима и пијацама у Новом Саду, Земуну и Београду, локалним ЕХО догађајима, састанцима, конференцијама и семинарима, а коришћени су и као поклони за донаторе. Пласман производа вршен је и путем онлајн продаје (Инстаграм-а и Фејсбук-а). Финансирање из буџета Града Новог Сада за реализацију Програма је обезбеђивало око 80% потребних средстава, а 15-20% средстава из прихода од продаје.

Производи Радног центра ШОСО „Милан Петровић“ продају се у продавници „Инклузивно место“, чији објекат је добијен на коришћење од стране Града Новог Сада. Пласман производа се врши и путем великог броја манифестација, базара, наменских продајних изложби, пијаца. Велики број производа се, у сврху промоције рада Програма „Раднотерапијско ангажовање“, поклања социјалним партнерима, друштвено одговорним компанијама, пријатељима Установе, како на локалном, државном, тако и на међународном нивоу.

УГ „На пола пута“ - Производи се углавном продају на локалним манифестацијама у граду Панчеву, привредним субјектима према поруџбини за новогодишње и ускршње празнике у виду корпоративних поклона специјализовано осмишљених за компанију-купца. Народни музеј Србије као и музеј у Панчеву два пута годишње организује продајне изложбе где корисници излажу своје производе. Онлине продаја је једна од честих начина продаје као и промоције путем поткаста познатих личности те њихови пратиоци поручује производе.

У УГ „ЗаЈедно“ производи Радног центра (свеће и сапуни) продају се у оквиру различитих манифестација, кроз хуманитарно – продајне изложбе, затим по наруџби

различитих фирми који поручују производе за своје корпоративне поклоне пословним партнерима или запосленима. Постоје планови да се оствари сарадња са хотелима и ресторанима, како би се остварила континуирана продаја. Продаја производа Радног центра за производњу брикета и пелета, подразумевала је углавном само продају социјално угроженим породицама, а није било довољно капацитета да би продаја била могућа и на ширем тржишту.

Располагање новчаним средствима из продаје производа Радних центара

Све организације користе остварена новчана средства за набавку репроматеријала, а поједине организације додатно и за организовање забавно рекреативних садржаја за кориснике (излети, екскурзије и сл.). Организације немају праксу исплаћивања новчаних накнада корисницима Радних центара.

Новчана средства која су остварена продајом производа ЕХО Кројачке радионице коришћена су за куповину репроматеријала (текстила) и набавку алата, као и покривање режијских трошкова. У првим годинама постојања Радног центра ШОСО „Милан Петровић“, корисници су добијали стимулацију у виду новчане накнаде, али се временом од те праксе одустало због нејасне нормативне регулативе у овој области. Актуелна пракса је да се новчана средства која се остварују продајом производа из Радног центра користе за организацију излета, екскурзија и набавку материјала за рад. УГ „На пола пута“ средства од продатих производа користи такође за набавку репроматеријала, а додатни приход издваја за „заједничку касу“ о којој одлучују корисници, те углавном једном до два пута годишње одлазе на заједничку вечеру или у вечерњи излазак. У УГ „Заједно“, новчана средства која се остварују продајом производа из Радног центра користе се искључиво за набавку репроматеријала.

Родна перспектива у планирању и спровођењу активности Радних центара

Подаци који су нам достављени о заступљености родне перспективе у планирању и спровођењу активности показују нам да организације у планирању и спровођењу својих активности у већој мери воде рачуна и примат дају сложености радних задатака као и специфичним и индивидуалним интересовањима корисника, него ли прилагођавању активности корисницима различитог пола. Програм „Кројачке радионице“ који је ЕХО реализовао имао је заступљену родну компоненту, с обзиром да су циљна група овог Програма биле жене - жене са инвалидитетом и тешко запошљиве жене, а циљ Програма био подршка и оснаживање жена из рањивих група да стекну професионалне вештине и економску независност.

4.3. Подршка запошљавању ОСИ

Према подацима које смо добили, све 4 организације у оквиру Радних центара, поред активности радног ангажовања, спроводе и подршку запошљавању особа са инвалидитетом и одржању запослења. Ове активности обухватају оснаживање и припрему корисника за запошљавање, ангажовање корисника преко јавних радова, посредовање у процесу запошљавања, подршку послодавцима у прилагођавању радних места и задатака, подршку у превазилажењу текућих проблема и сл, као и подршку породицама особа са инвалидитетом која су у процесу запошљавању или су се запослиле.

Подршком у запошљавању обухваћено је 35 корисника, сви корисници узраста од 26 до 65 година. Највећи број корисника (29) су корисници ШОСО „Милан Петровић“, која има и највећи број корисника Радног центра.

Број корисника који су укључени у активности подршке запошљавању и одржању запослења ОСИ у отвореној привреди 2024. године

Корисници према узрасту	ШОСО „Милан Петровић“	ЕХО	Удружење „На пола пута“	Удружење „ЗаЈедно“	Укупно
15 - 17 година					
18 - 25 година					
26 - 64 године	29	2	1	3	35
65 - 79 година					
80 и више година					
Укупно	29	2	1	3	35

Искуство ШОСО „Милан Петровић“ у подршци запошљавању, које је важно да истакнемо, је да се мали број особа са инвалидитетом запошљава у струци, што може да указује да постоји несклад између образовања особа са инвалидитетом и потреба тржишта рада.

Важно је напоменути, да у складу са Законом о професионалној рехабилитацији и запошљавању особа са инвалидитетом³⁵, активности подршке запошљавању особа са инвалидитетом нису прописане као делатност Радних центара, а који у складу са Законом, обезбеђују радно ангажовање особа са инвалидитетом које се не могу запослити или одржати запослење ни под општим ни под посебним условима. Активности подршке запошљавању и одржању запослења особа са инвалидитетом спадају у активности професионалне рехабилитације особа са инвалидитетом, а које у складу са Законом³⁶ поред организације надлежне за послове запошљавања (НСЗ), могу да спроводе и Предузећа за професионалну рехабилитацију и запошљавање особа са инвалидитетом.

Чињеница да се активности подршке запошљавању спроводе и у Радним центрима, може да указује, са једне стране на изражене потребе особа са инвалидитетом за овим видом подршке, а са друге стране на њену недовољну доступност од стране надлежних институција. Наведене чињенице наводе на закљачак да постоји потреба да се размотри евентуално проширење делатности Радних центара и на активности подршке запошљавању, што би подразумевало измену Закона о професионалној рехабилитацији и запошљавању особа са инвалидитетом.

Искуства организација у подршци запошљавању ОСИ

У делу текста који следи дајемо приказ искустава и примера из праксе организација у подршци запошљавању особа са инвалидитетом.

ШОСО „Милан Петровић“ – „Уз подршку Града Новог Сада и Покрајинског секретаријата за рад, запошљавање и равноправност полова, 2006. године у оквиру Програма „Раднотерапијско ангажовање“ формиран је Услужни центар као подршка запошљавању особа са инвалидитетом у отвореној привреди. У оквиру Услужног центра одржава се база података, послодавци контактирају уколико имају отворене радне позиције. Врши се посредовање у процесу запошљавања, подршка у прилагођавању радних задатака, превазилажењу текућих проблема. Садржај сарадње огледа се у припреми кандидата за посао у заштићеним условима, подршци у тражењу посла, евалуацији процеса запошљавања“. Основни циљ је

³⁵ Члан 43

³⁶ Чланови 12 до 14

запошљавање корисника у струци, односно на позицијама за које су се оспособљавали у оквиру Средње школе. У посредовању са послодавцима, у зависности од предложеног радног места од стране послодавца, Школа спроводи преквалификацију или доквалификацију корисника, када је то потребно. Прва селекција кандидата врши се пре свега у односу на стручне квалификације према радном месту, након чега се спроводи интервју са кандидатима и ужа селекција. Послодавци на основу пробног рада доносе одлуку о избору кандидата међу више предложених кандидата од стране Школе.

„Укупан број предузећа са којима смо сарађивали од 2006. године је 46. У државном сектору је било 9 предузећа, а у приватном 37. Кроз Услужни центар прошло је 103 запосленика од којих је 60 имало уговор о раду на одређено време, 27 запосленика уговор о раду на неодређено време и 40 њих уговор о делу, преко привремено-повремених послова. Двоје њих су остварили право на пензију. Изузетну сарадњу смо остварили са великим бројем приватних предузећа, који су ступањем на снагу Закона о професионалној рехабилитацији и запошљавању ОСИ примили у радни однос велики број запосленика. Сјајну сарадњу имамо са свих 7 Предузећа за професионалну рехабилитацију која функционишу у Новом Саду, тако да смо успели да запосленике који раде у овим предузећима запослимо на неодређено време. У државном сектору нисмо наишли на препреке, тако да је свих 9 запосленика добило посао прво на одређено, а затим и на неодређено време. Оно што је специфично за запошљавање ОСИ, и где смо увидели проблематику приликом њихових запошљавања, је да је од укупно 103 запосленика само 30 запослено у својој струци“

ЕХО – У оквиру Програма „Кројачка радионица“ континуирано су биле ангажоване 2 кројачице, особе са инвалидитетом (са менталним сметњама). Поред тога, у оквиру Програма је реализован и курс шивења намењен теже запошљивим женама, а полазнице курса имале су прилику да уче основне вештине кројења и шивења чиме се обучавају или за самостални рад или потенцијално запошљавање у неком производном предузећу тог типа. Сваке године кроз Програм који је реализован курсом је обухваћено 8 до 10 жена.

УГ „На пола пута“ – „Наших пет чланова након ангажовања у Радном центру, потом анагажовања путем јавних радова у оквиру удружења или код правног лица са којим Удружење сарађује, стеченог искуства и практичних вештина за финикционисање у радној јединици су нашли запослење у локалним фирмама. Свих пет корисника су задржали посао или су пак променили фирму и отишли на боље плаћено радно место. Подршку у запошљавању смо радили само за кориснике који су наши другогодишњи чланови, и то у првих месец дана на новом радном месту код других привредних субјеката (ЈКП Зеленило, Градска болница, Библиотека, Културни центар и сл.) Подршка је у првих пар недеља пружена свима, а асистент који је излазио на терен био је плаћен од стране Удружења. На терену је асистент разговарао директно са надређеним који је задужен за ОСИ, пружао подршку и новозапосленима као и радницима који са њим раде, врло често и породици која до тада није имала запосленог члана те је на неадекватан начин решавала изазовне ситуације младе ОСИТ са којима се она сусретала у новој радној јединици“.

УГ „ЗаЈедно“ – „Кроз наше програмске активности намењеним младим особама са инвалидитетом реализујемо подршку у запошљавању. То су млади који су изашли

из процеса образовања и готово невидљиви за систем. Кроз програме им помажемо да пронађу послове и да их задрже кроз оснаживање њих самих пре свега, њихових породица и врло често кроз подршку послодавцима. Запошљавање у отвореној привреди и даље представља огроман проблем за особе са инвалидитетом, нарочито ако је укључен и интелектуални инвалидитет”.

4.4. Збирни подаци о корисницима Радних центара

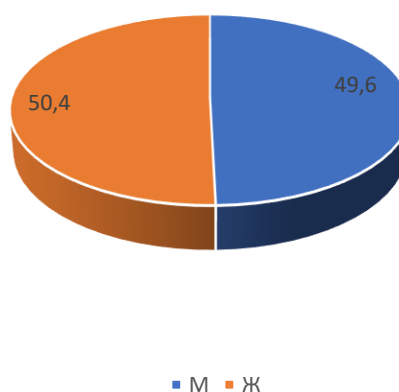
У овом делу текста дајемо приказ збирних података о корисницима Радних центара у све 4 организације које су обухваћене истраживањем. Дат је приказ узрасне и полне структуре корисника, структуре по доминантној врсти инвалидитета, процењеном степену подршке, степену процењене радне способности и лишености пословне способности.

Током 2024. године Радни центри имали су 131 корисника. Највећи број корисника је старости од 26 до 64 године (85 корисника односно 65% од укупног броја), затим од 18 до 25 година (23, односно 17%), од 15 до 17 година (22 корисника, односно 16%) и једна корисница преко 65 година старости. У потпуној структури уједначен је број мушкараца и жена, 65 корисника је мушког пола (49,6%) и 66 корисница (50,4%).

Узрасна структура корисника
Радних центара (%)

Полна структура (%)

Корисници Радних центара су највећим делом особе са интелектуалним тешкоћама и вишеструким инвалидитетом. Највећи је број корисника са интелектуалним тешкоћама и они чине 60% од укупног броја корисника, док корисници са вишеструким инвалидитетом чине 33% удела. Корисници са другим врстама инвалидитета (сензорни, менталне сметње, телесни инвалидитет, первазивни развојни поремећаји) заступљени су у врло малом броју, готово у појединачним случајевима.

Корисници укључени у радно ангажовање у току 2024. године према доминантној врсти инвалидитета

Врста инвалидитета	Укупно
Телесни инвалидитет	2
Сензорни инвалидитет	1
Интелектуалне тешкоће	79
Менталне тешкоће	3
Первазивни развојни поремећаји (аутизам, Ретов, Аспергеров синдром и други развојни поремећаји)	3
Вишеструки (истовремено присуство 2 или више сметњи, тешкоћа, инвалидитета код једне особе)	43
Друго	
Укупно	131

Сви корисници Радних центара имају процењен степен подршке³⁷. Највећи број корисника је са процењеним 3. и 4. степеном подршке: половина од укупног броја корисника (66 односно 50%) има процењен 4. степен подршке (што значи да корисници самостално, односно уз подсећање могу да обављају своје животне активности), док је 52 корисника (40%) са процењеним 3. степеном подршке (односно могу да брину о себи и да се укључе у активности дневног живота у заједници, али им је услед недовољно развијених знања и вештина потребан надзор и подршка другог лица). 12 корисника (9%) је са процењеним 2. степеном подршке, што значи да могу да брину о себи и да се укључе у активности живота у заједници само уз физичко присуство и помоћ другог лица и само 1 корисник је са процењеним 1. степеном подршке (корисници који нису способни да самостално брину о себи и потребно им је физичко присуство и континуирана помоћ другог лица).

Корисници укључени у радно ангажовање у току 2024. године према степенима подршке

Степени подршке	Укупно
1. степен подршке	1
2. степен подршке	12
3. степен подршке	52
4. степен подршке	66
Без (процењеног) степена подршке	-
Укупно	135

69 корисника, дакле нешто више од половине (53%) од укупног броја, нема процену радне способности³⁸. Међу корисницима који имају процењени степен радне способности, највећи је број (54 или 87%) са процењеним 2. степеном радне способности - корисници који се могу запослити под посебним условима. 4 корисника (3%) имају процењен 1. степен - корисници који се могу запослити и под општим условима. 4 корисника (3%) има процењен 3. степен радне способности и не могу се запослити ни под општим ни посебним условима.

³⁷ Правилник о ближим условима и стандардима за пружање услуга социјалне заштите (Сл. Гласник РС 42/2013, 89/2018, 73/2019)

³⁸ Правилник о ближем начину, трошковима и критеријумима за процену радне способности и могућности запослења или одржања запослења особа са инвалидитетом ("Сл. гласник РС" бр. 36/2010 и 97/2013)

Корисници који су укључени у радно ангажовање у току 2024. године према степенима процене радне способности

Степени подршке	Укупно
0. степен	-
1. степен	4
2. степен	54
3. степен	4
Без (процењеног) степена	69
Укупно	131

Највећи број корисника Радних центара нису лишени послове способности (86 корисника, односно 66% од укупног броја), док је 34% делимично или потпуно лишено пословне способности.

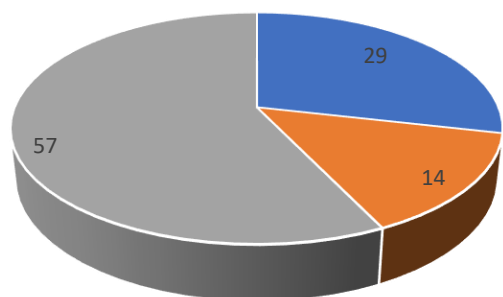
Број корисника укључених у радно ангажовање лишених пословне способности у току 2024. године

Врста лишавања пословне способности	Укупно
Потпуно лишени пословне способности	20
Делимично лишени пословне способности	25
Нису лишени пословне способности	86
Укупно	131

4.5. Подаци о ангажованом особљу у Радним центрима

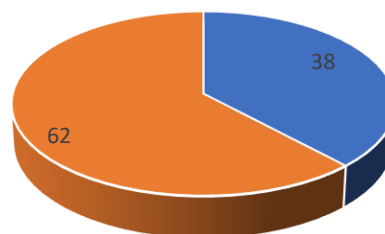
У Радним центрима у 4 организације које су обухваћене истраживањем ангажовано је укупно 21 лица. Највећи је број сарадника (укупно 12), односно 57% од укупног броја ангажованих лица – то су радни инструктори (укупно 7), 1 продавац и 4 промотера производа (особе са инвалидитетом које су ангажоване). Стручних сарадника (радно окупационих терапеута) је 3 (14%), и стручних радника укупно 6, односно 29% од укупно ангажованих лица (стручних профила: социјални радници, дефектолози и психолог). У полној структури ангажованих лица 38% је мушкараца, а 62% жена.

Структура ангажованог особља по стручном профилу (%)

- Стручни радници (дефектолози, социјални радници, психолог)
- Стручни сарадници (радно - окупациони терапеути)
- Сарадници (радни инструктори и друго: промотери производа, продавац)

Полна структура ангажованог особља (%)

■ М ■ Ж

У Каталогy акредитованих програма у систему социјалне заштите само је два програма који се односе на област радног ангажовања и запошљавања особа са инвалидитетом: 1) „Радно ангажовање и запошљавање особа са интелектуалним тешкоћама на отвореном тржишту рада“ и 2) „Обука радних инструктора за примену конкретних поступака у раду са особама са сметњама у менталном развоју“. Према достављеним подацима од 4 организације обухваћене истраживањем, ангажовано особље није завршило акредитоване програме обуке, а стручно усавршавање се искључиво спроводило кроз учешће на стручним скуповима и едукацијама које нису акредитоване у систему социјалне заштите. Од укупно 21 ангажованих лица 15, односно 71% је учествовало на семинарима, конференцијама и сличним видовима стручног усавршавања (уз напомену да је свих 15 ангажованих из ШОСО „Милан Петровић“ док ангажовани у преостале три организације нису прошли ни један облик стручног усавршавања).

4.6. Финансирање Радних центара

Два Радна центра финансирају се из више различитих извора: из буџета ЈЛС – кроз јавне конкурсе за финансирање пројеката удружења грађана, кроз Програм унапређења социјалне заштите и из прихода од продаје производа и партиципације корисника. Изузетак су ШОСО „Милан Петровић“ која се искључиво финансира из буџета ЈЛС кроз Програм унапређења социјалне заштите Града Новог Сада и ЕХО „Кројачка радионица“ која је финансирана из буџета Града Новог Сада кроз конкурс за програме удружења грађана. Ни једна од 4 организације нема финансирања из буџета Републике Србије – кроз јавне конкурсе за финансирање пројеката, али ни кроз конкурсе из буџета АП Војводине, иако су све 4 организације са територије АП Војводине.

Иако подаци о извору финансирања кроз продају производа нису наведени у табели, ШОСО „Милан Петровић“ и ЕХО остварују средства и од продаје производа која користе за набавку репроматеријала (ЕХО) и набавку репроматеријала и организовање активности за кориснике („ШОСО „Милан Петровић“)³⁹

Извор финансирања	ШОСО „Милан Петровић“	ЕХО	Удружење „На пола пута“	Удружење „ЗаЈедно“	Укупно
Из буџета Локалне самоуправе – кроз јавне конкурсе за финансирање пројеката удружења грађана		500.000	99.850	40.000	639.850
Из буџета Локалне самоуправе – кроз Програм унапређења социјалне заштите	17.017.654		91.988		17.109.642
Из буџета Републике Србије – кроз јавне конкурсе за финансирање пројеката			-		-
Из буџета АП Војводине – кроз јавне конкурсе за финансирање пројеката			-		-
Пројекти који су финансирани средствима			1.500.000		1.500.000

³⁹ Погледати у делу: Располагање новчаним средствима из продаје производа Радних центара

међународних и других организација					
Други извори			1.222.000 приход од продаје производа и партиципација корисника	100.000 приход од продаје производа	1.322.000
Укупно	17.017.654	500.000	2.914.438	140.000	20.571.492

4.7. Нормативно уређење Радног центра на нивоу организације/установе

Интерно нормативно уређење (постојање интерних правилника и процедура) Радних центара је неуједначено у ове 4 организације. Тако, ШОСО „Милан Петровић“ има значајан број интерних прописа, који уређују све области и процесе који ближе уређују рад Радног центра. УГ „На пола пута“ је функционисање Радног центра уредило Правилником о раду Удружења. За разлику од две претходно поменуте организације, УГ „Заједно“ и ЕХО немају интерни акт којим је нормативно уређено функционисање Радног центра на нивоу организације, али је за потребе реализације Програма ЕХО израдио неке од интерних процедура: процедуру са критеријумима за селекцију кандидата на курсу шивења и процедуру жалби.

Интерни акти ШОСО „Милан Петровић“:

Статут Установе; Одлука о пријему и приоритизацији корисника Радног центра; затим интерне процедуре: Процедура за почетак коришћења програма, Процедура укључивања новоангажованог особља, Процедура о начину обезбеђивања права корисника, Процедура за завршетак коришћења програма, Процедура о посебним мерама ради осигурања безбедности корисника, Процедура заштите личних података корисника, Процедура поступка по притужби корисника; Споразуми у пословно-техничкој сарадњи са фирмама које запошљавају кориснике.

4.8. Стручни рад са корисницима Радних центара

Спровођење стручног рада са корисницима Радних центара анализирали смо кроз достављене податке о пракси организација у стручном раду који се спроводи кроз основне фазе стручног поступка: на који начин се спроводи пријемна процена и пријем корисника односно укључивање у активности Радног центра, затим процена капацитета, потреба и интересовања корисника и планирање активности на индивидуалном нивоу, као и која је пратећа евиденција и документација која се води у стручном раду и реализацији активности.

Пријем корисника

Све 4 организације у спровођењу пријемне процене и укључивању корисника у рад Радног центра, имају интерно разрађене праксе које се односе на ову фазу стручног рада, а које у методолошком смислу укључују примену интервјуа са корисником (и породицом), примену интерних упитника за пријем или примену скала процене за процену капацитета корисника.

Пракса ШОСО „Милан Петровић“ која је нешто детаљније описана кроз достављене податке, подразумева подношење захтева „Сервису за едукацију и процену индивидуалног планирања услуга“, који функционише при Школи, где се након спровођења пријемне процене у складу са утврђеним критеријумима пријема и критеријумима приоритета, одлучује о пријему корисника у Програм.

Пример: Критеријуми пријема ШОСО „Милан Петровић“:

- ✓ Млади са сметњама у развоју и одрасли са тешкоћама (телесним, интелектуалним, сензорним, говорно-језичким, социо-емоционалним, вишеструким)
- ✓ Млади са сметњама у развоју и одрасли са тешкоћама са пребивалиштем на територији Града Новог Сада
- ✓ Млади са сметњама у развоју и одрасли са тешкоћама са препоруком Сервиса за едукацију и процену индивидуалног планирања услуга
- ✓ Млади са сметњама у развоју и одрасли са тешкоћама за које се утврди да реализатор програма задовољава стандарде да може да одговори на потребе корисника
- ✓ Млади са сметњама у развоју и одрасли са тешкоћама који захтевају подршку у проналажењу посла, као и континуиран саветодавни рад и консултације у вези са послом
- ✓ Млади са сметњама у развоју и одрасли са тешкоћама који захтевају стицање, обнављање и усавршавање стручних знања и вештина, радно-социјалних вештина и других вештина важних за јачање капацитета за живот и рад у заједници

Пример: Критеријуми приорита у ШОСО „Милан Петровић“

- ✓ Млади са сметњама у развоју и одрасли са тешкоћама који су у ризику од институционализације
- ✓ Млади са сметњама у развоју и одрасли са тешкоћама који сnose ризик од било ког вида злостављања и занемаривања (физичко, психичко), који је уочен уводом у документацију и изворима друге врсте
- ✓ Структура породице (једнородитељска породица, породица са више деце са сметњама у развоју, породица са инвалидним чланом, кородитељске породице)
- ✓ Радни статус родитеља или старатеља (запосленост)
- ✓ Породица у нормативној кризи (смрт, развод, избеглиштво, тешка болест члана породице или било која друга задесна траума)

ЕХО „Кројачка Радионица“ – „Пријем и процену корисника врши стручни радник на основу разговора са корисником - општег упитника, завршене школе, способности и вештина које поседује, мотивације, поседовања одређених особина личности итд“

УГ „На пола пута“ - „Стручни радник обавља интервју са члановима породице и самим корисником, ради се скала процене, а затим корисник пролази кроз процес припреме и прилагођавања као и праћења од стране стручног радника у првих месец дана или више уколико је то потребно“.

УГ „Заједно“ – Пријем се врши „На основу интерног упитника који смо сачинили за те потребе“.

Процена

Процена потреба, могућности и интересовања корисника за укључивање у Радни центар спроводи се од стране све 4 организације и она укључује спровођење интервјуа са корисницима и примену скала процене или упитника, којима се процењују различити аспекти функционисања корисника, потребе, снаге и интересовања. УГ „На пола пута“ истакао је постепеност у увођењу нових активности, праћење напретка корисника уз евентуална прилагођавања активности у складу са процењеним могућностима корисника. УГ „Заједно“, наводи као метод рада и одржавање кварталних састанака тима удружења са корисником.

ШОСО „Милан Петровић“, области процене су:

Процена у односу на корисника (преглед скорашње социјалне историје корисника, здравствено стање корисника, процена способности старања о себи, процена способности комуникације, карактеристике понашања, карактеристике односа које склапа са другима, карактеристике социјалног живота, навике у вези са јелом и спавањем, процена самосталности у доношењу одлука, утврђивање интересовања корисника, утврђивање мотивације за коришћење услуге, ризични аспекти у функционисању); потребе/снаге корисника (утврђивање потреба/снага корисника, одређивање степена подршке). Процена у односу на породицу корисника (породични састав и структура, материјални статус породице, очекивања родитеља/ старатеља од услуге, став породице у односу на корисника, утврђивање карактеристичног начина бриге о кориснику).

ЕХО „Кројачка Радионица“ – „Врши се углавном на основу разговора, посматрања и евалуационог упитника“.

УГ „На пола пута“ – „Процена се спроводи кроз интервју и скале процене, уз уважавање жеља и интересовања корисника. Нове активности се уводе постепено, а стручни радник прати напредак и способности корисника, прилагођавајући активности у складу са њиховим могућностима“.

УГ „Заједно“ – „Процена се врши кроз упитнике и кварталне састанке које на нивоу Удружења обављамо са корисницима“

Планирање

Све организације спровode индивидуално планирање активности у односу на процењене капацитете корисника и већина израђује индивидуалне планове који се периодично евалуирају и ажурирају.

ШОСО „Милан Петровић“ – „Индивидуално планирање активности радног ангажовања се спроводи документом Индивидуални план услуга, где се јасно дефинишу области на којима ће се радити, временски оквир и начин реализације активности, очекивани исходи и одговорне особе. Евалуација ИПУ-а, односно поновни преглед се врши на годину дана за кориснике старије од 26 година, а за млађе на шест месеци“.

ЕХО „Кројачка Радионица“ – „Радни ангажман се одређује на основу стручне процене, дефинишу се нови радни задаци и садржај посла“

УГ „На пола пута“ – „Радни центар има устаљене, свакодневне активности које доприносе изградњи радних навика и развоју вештина корисника. Поред тога, стручни радници прате напредак сваког корисника и на основу тога редовно прилагођавају активности – уводе нове задатке и изазове, темпом који одговара индивидуалним могућностима и потребама. Сваки корисник има свој индивидуални план активности, који се периодично ажурира у складу са проценама и променама у њиховим интересовањима, вештинама и радним капацитетима“.

УГ „ЗаЈедно“ – „Сачињава се Индивидуални план и на кварталном нивоу се евалуира“.

Евиденција и документација о корисницима и активностима

Све организације имају установљену, мање или више развијену праксу, вођења евиденције о корисницима и документације о раду и активностима које се реализују. Евиденција и документација обухвата листе присутности корисника, дневне извештаје и другу документацију која је пратећа у стручном раду са корисницима.

ШОСО „Милан Петровић“ - Документација о кориснику:

- ✓ Захтев
- ✓ Изјава за прикупљање и обраду података
- ✓ Пријемни лист
- ✓ Потврда о коришћењу програма
- ✓ Процена
- ✓ Скала за процену интензитета подршке
- ✓ Лични лист
- ✓ Здравствени лист
- ✓ Индивидуални план услуга
- ✓ Програм подршке за радно место
- ✓ Процена у функцији запошљавања
- ✓ Образац за послодавца
- ✓ Индивидуални план запошљавања
- ✓ Поновни преглед
- ✓ Лист праћења рада на заштити корисника

ЕХО – „Дневна листа присутности на послу. Евиденција о броју и садржају сашивених производа и услуга, на дневном нивоу“.

УГ „На пола пута“ – „Воде се Дневни извештаји о активностима и корисницима“.

УГ „ЗаЈедно“ – евиденција и документација обухвата: листе присутних, упитник за процену жеља и потреба, индивидуални план за кориснике и план рада Радног центра на годишњем нивоу.

4.9. Тешкоће и примери добре праксе

Тешкоће и начини за превазилажење

Организације које су обухваћене истраживањем наводе следеће тешкоће у функционисању Радних центара:

- недовољна нормативна уређеност
- недовољно јасно дефинисана циљна група

- непостојање стандарда рада и ближих услова за оснивање и почетак рада Радних центара
- недефинисане програмске активности
- изостанак материјалне стимулације за кориснике
- неусклађеност законских прописа у области радног ангажовања, запошљавања особа са инвалидитетом и заштите других права особа са инвалидитетом
- недостататак просторних капацитета
- обезбеђивање стабилних услова финансирања
- тешкоће које произилазе из карактеристика циљне групе корисника, као што су одржавање мотивације корисника за рад, честе грешке у раду, потребе за прилагођавањем или чак потпуним изменама планираних активности како би се оне прилагодили способностима корисника, одговорно испуњење рокова према наручиоцима производа

Недовољна нормативна уређеност области радног ангажовања и недовољно решена системска питања у овој области представљају препреку и самим корисницима (њиховим родитељима и старатељима), наиме у пракси се дешава да се они не одлучују у правцу запошљавања особе са инвалидитетом.

ШОСО „Милан Петровић“ - „Родитељи корисника су упознати са могућношћу процене радних способности. Без обзира на све одговоре које су добили у вези тог процеса, нису се одлучивали на тај поступак због нерешених системских питања из области радног ангажовања и запошљавања ОСИ. Праћењем ове области смо дошли до закључка да и родитељи и стручњаци и законодавац теже запошљавању ОСИ, али у пракси се дешава да другим законом они могу да наследе пензије оба родитеља, па су све више дилеме и родитеља и стручњака, имајући у виду будућност корисника, у ком правцу треба каналисати одлуку“.

Може се закључити да су све 4 организације проактивне у проналажењу начина да превазиђу тешкоће на које наилазе у раду и функционисању Радних центара, и то чине:

- добрим планирањем и организацијом активности
- прилагођавањем активности могућностима корисника како би се одржала њихова мотивација за ангажовање
- волонтерским ангажовањем стручњака
- пласманом производа како би се обезбедила одрживост програма
- мотивисањем корисника, родитеља, запослених
- стварањем мреже партнера у локалној заједници
- успостављањем сарадње са друштвено одговорним компанијама
- организовањем инклузивних активности у заједници са циљем промоције радног ангажовања особа са инвалидитетом као и стручних скупова са темом радног ангажовања и запошљавања особа са инвалидитетом
- заговарањем у локалној заједници за права особа са инвалидитетом

Примери добре праксе

Истраживањем обухваћене организације као примере добре праксе у свом раду наводе следеће:

ШОСО „Милан Петровић“ – „Град Нови Сад, Градска управа за социјалну и дечију заштиту добија 2007. године прву награду у Републици Србији од Сталне конференције европских градова и општина за пример добре праксе у локалној самоуправи на тему „Борба против социјалне искључености“, за програм Радног центра ШОСО „Милан Петровић“.

- Радноангажованих 59 корисника;
- Запослених у отвореној привреди 103 корисника;
- Успостављен и одржан контакт са многобројним послодавцима, компанијама за запошљавање, установама из свих сфера живота, упркос непостојању адекватне нормативне подршке;
- У оквиру Радног центра израђени сувенири Града Новог Сада, нашли су пут до многобројних градова Републике Србије и многобројних земаља света;
- Више награда које је Град Нови Сад добио, а везане су за активности Радног центра, као примера добре праксе“.

ЕХО⁴⁰ – „Ангажовање ОСИ и особа са менталним сметњама које немају признат инвалидитет и тешко се запошљавају...”

УГ „На пола пута“ – „Корисници који су након боравка у Радном центру ступили на тржиште рада показали су одговорност, истрајност и самосталност, што потврђује да активности које спроводимо имају дугорочан и позитиван ефекат. Усвојене радне навике и стечено самопоуздање омогућили су им да се успешно укључе у радну средину и задрже запослење“.

УГ „ЗаЈедно“ – „У континуитету пружамо услугу без обзира на доступност финансирања и по бризи за потребе наших сталних чланова“.

4.10. Предлози организација за унапређење нормативног оквира за оснивање и рад Радних центара

Законом о професионалној рехабилитацији и запошљавању особа са инвалидитетом прописана је делатност, општи услови за обављање делатности Радног центра и циљна група корисника Радног центра. Истим Законом, предвиђено је да просторно техничке услове, стручну оспособљеност запослених и друге услове за рад Радног центра прописује министар надлежан за послове социјалне политике⁴¹. С обзиром да правилник који би ближе уредио услове за рад Радног центра до данас није донет, овим истраживањем имали смо за циљ да на основу праксе и искуства организација које спроводе активности радног ангажовања и подршке запошљавању особа са инвалидитетом, добијемо смернице у погледу ближих услова, капацитета и ресурса неопходних за рад и функционисање Радних центара.

Применљивост заједничких структуралних и функционалних стандарда за пружање услуга социјалне заштите, који су дефинисани Правилником о ближим условима и стандардима за пружање услуга социјалне заштите, на рад Радних центара

У односу на применљивост заједничких структуралних и функционалних стандарда за пружање услуга социјалне заштите, који су дефинисани Правилником о ближим условима и стандардима за пружање услуга социјалне заштите, а на рад Радних

⁴⁰ЕХО Радни центар у Рашки - „Преко 100 ОСИ смо ангажовали у оквиру јавних радова за период од 8 година. Нашим промовисањем радних могућности ОСИ преко средстава јавног информисања и смањењем предрасуда које је постојало у друштву, већи број ОСИ је нашао стално запослење у привреди“

⁴¹ Члан 44

центра, добијени су одговори од две организације (ШОСО „Милан Петровић“ и УГ „На пола пута“). Према њиховом искуству заједнички структурални стандарди јесу применљиви на рад Радних центара, док би поједине заједничке функционалне стандарде требало прилагодити и спецификовати за рад Радних центара (стандарди прописани чл. 16 који се односе на планирање и чл. 18 који се односе на примену рестриктивних поступака и мера).

Број и структура запослених које треба да има Радни центар

Мишљења представника 4 организације које су учествовале у истраживању, у вези са минималним структуралним стандардима који се односе на број и структуру ангажованог особља у Радним центрима је различито, а вероватно условљено разликама у карактеристикама и структури корисника, као и врстама и сложености активности радног ангажовања.

Већина организација је сагласна да Радни центар треба да има:

- минимум једно ангажовано лице на 7-10 корисника
- координатора/руководиоца Радног центра
- радног терапеута/стручног радника
- радног инструктора тј. особу која има специфична стручна знања у вези са пословима/активностима радног ангажовања који се обављају у Радном центру

Поједине организације наводе да би Радни центри требало да имају и:

- медицинску сестру
- стручног радника на пословима подршке у запошљавању
- продавца

Предлог организационе структуре ШОСО „Милан Петровић“

На нивоу програма:

- Координатор
- Стручни радник за подршку запошљавању у отвореној привреди (психолог, дефектолог или андрагог)
- Медицинска сестра
- Радно-окупациони терапеут
- Продавац

На нивоу групе корисника:

- Радни инструктор
- Дефектолог

УГ „На пола пута“: На десет корисника непоходан је један радни терапеут и један помоћник-волонтер. Потребно је да особе које раде са корисницима имају основна знања о особама са инвалидитетом/интелектуалним тешкоћама. Наша искуства нам показују да Радни центар тешко функционише без особе која има стручна знања у вези са пословима који се обављају у Радном центру, нпр. столар за столарске послове или сликар уколико су уменички послови или кројач/шивач уколико се израђују текстилни предмети. Руководилац Радног центра, је трећа особа у тиму која би требало да буде неко ко ће имати искуство као предузетник или менаџер, која ће радити на финансијској одрживости и независности Радног центра.

УГ „Заједно“: Зависи од броја лица ангажованих али на 7 - 10 корисника једна стручна особа“.

Минимални просторни и технички услови које треба да има Радни центар

По питању просторно техничких услова који су неопходни за рад и функционисање Радних центара истиче се пре свега безбедност и приступачност просторија у којима борава корисници и опреме. Поред основних просторија за рад, минимални услови би требало да обухвате и друге просторије (довољан број приступачних тоалета, магацинске просторије, свлачионице, и сл).

ШОСО „Милан Петровић“ - Садржај простора:

- радне просторије
- просторије за едукативне активности
- свлачионице
- магацински простор за материјал и готове производе
- просторије за одмор и рекреацију
- чајна кухиња са трпезаријом
- два тоалета

„Број и величина просторија треба да су прилагођени броју корисника и активностима које се спроводе, водећи се принципима доступности и безбедности. По питању локације објекта и опреме може се применити члан 6 Правилника о ближим условима и стандардима за пружање услуга социјалне заштите“.

УГ „На пола пута“ – „Потребно је да просторија за рад буде приступачна (приземље/рампа), да има довољно квадратуре за несметано кретање, рад и пружање подршке у раду за ОСИТ.

- Приступачне санитарне чворове, пожељно два тоалета уколико има 10 корисника
- Лифтове са визуелним, звучним и тактилним информацијама
- Радне пултове и столове и друге машине прилагођене потребама корисника
- Просторије означене јасним и уочљивим ознакама“

УГ „Заједно“ – „Да су архитектонски прилагођени и безбедни за рад...“

Радни центри дефинисани као услуга социјалне заштите

Радни центри су у складу са Законом о професионалној рехабилитацији и запошљавању особа са инвалидитетом и Законом о социјалној заштити дефинисани као установе. Искуство организација указује да би адекватније решење у нормативном смислу било дефинисати Радни центар као услугу социјалне заштите.

У овом моменту постоји значајан број организација које реализују програме или пружају услуге социјалне заштите (дневни боравак, услуге смештаја корисника и сл.), а које се у оквиру својих програмских или пројектних активности на неки начин баве радним ангажовањем особа са инвалидитетом. Дефинисањем Радних центара као услуге социјалне заштите и јасним дефинисањем минималних услова и стандарда за њихово функционисање, допринело би се: уједначавању квалитета и праксе пружања услуге Радног центра, повећању броја пружалаца услуге и створили услови за одрживост услуге Радног центра.

ШОСО „Милан Петровић” – „Сматрамо да је неопходно да се Радни центри дефинишу као услуге социјалне заштите. Велики број реализатора програма и пружаоца услуга се бави радним ангажовањем ОСИ у виду пројектне или програмске активности. Стога је потребно да се те активности утемеље изразом стандарда кроз услугу Радни центар. У Закону о социјалној заштити у члану 61 веома је кратко дефинисано питање Радног центра. Потребна је детаљнија разрада. У Закону о професионалној рехабилитацији и запошљавању особа са инвалидитетом, члан 43, дефинисан је Радни центар као раднотерапијска активност. Предвиђају се могућности повезивања са установама социјалне заштите, награђивање корисника и многа друга питања. Због недостатка подзаконских аката из те области онемогућена је примена прописа”.

ЕХО – Дефинисањем Радног центра као услуге социјалне заштите... „Омогућило би већем броју пружаоца услуга да буду укључени у пружање ове врсте услуге, што би и значило разноврснију услугу и лакшу прилагодљивост потребама ОСИ”.

УГ „ЗаЈедно” – „Радни центри требало би да буду дефинисани као услуге социјалне заштите који ће имати своје правилнике по којима ће их локалне самоуправе финансирати те да се обезбеде стручни људи и континуирана услуга. Конкретно на нивоу Суботице, сваке године, само у оквиру две школе које се баве образовањем ученика са сметњама у развоју око 50 младих особа са инвалидитетом. Од тог броја (који је сасвим сигурно и већи али ово поуздано знамо), свега 2-3 покушају и запосле се у отворену привреду. Постоји у оквиру Суботице и дневни боравак за одрасле особе, међутим капацитети су попуњени. Поставља се питање где одлази сваке године наших 50 младих са инвалидитетом, који изађу из система образовања. За њих су решења радни центри, као услуге социјалне заштите, које ће бити системски уређене а не ослоњене на добру вољу појединаца”.

5. ЗАКЉУЧЦИ И ПРЕПОРУКЕ

Закључци:

- Радни центри дефинисани су Законом о социјалној заштити и Законом о професионалној рехабилитацији и запошљавању особа са инвалидитетом као установе које обезбеђују радно ангажовање особа са инвалидитетом, у пракси Радни центри као установе нису заживели јер нису донети подзаконски акти који ближе уређују ову област.
- Покрајински завод за социјалну заштиту мапирао је четири организације на територији АП Војводине које имају Радни центар и реализују радно ангажовање особа са инвалидитетом као програмску активност. То су два Радна центра у Новом Саду, један у Суботици и један у Панчеву. С обзиром да је у АП Војводини 45 општина/градова, може се закључити да је број Радних центара недовољан и да је њихова територијална распоређеност неравномерна.
- Сви Радни центри који су обухваћени овом анализом постоје већ дужи низ година и започели су са радом као пројектне активности, са циљем да се у недостатку институционалних решења одговори на потребе особа са инвалидитетом које немају могућност запошљавања, а такође и пружи подршка у запошљавању онима који имају могућност запослења.

- Сви Радни центри који су обухваћени овом анализом поред активности радног ангажовања, спроводе и подршку запошљавању и одржању запослења, што може да указује на изражене потребе особа са инвалидитетом за овим видом подршке и на њену недовољну доступност од стране надлежних институција. Наведено наводи на закљачак да постоји потреба да се размотри евентуално проширење делатности Радних центара и на активности подршке запошљавању, за шта би предуслов био измена Закона о професионалној рехабилитацији и запошљавању особа са инвалидитетом⁴².
- Искуства појединих организација у подршци запошљавању говоре да се мали број особа са инвалидитетом запошљава у струци, што може да указује да постоји несклад између образовања особа са инвалидитетом и потреба тржишта рада. Такође, њихово је искуство, да је запошљавање особа са инвалидитетом у отвореној привреди и даље отежано, нарочито када су у питању особе са интелектуалним тешкоћама.
- Може се закључити да су разноврсност и бројност активности радног ангажовања у Радним центрима условљени капацитетом организације, али да су сличног садржаја, односно да обухватају активности радно – терапијског и радно – окупационог карактера, што је у складу са Законом прописаном делатношћу Радног центра као установе која обезбеђује радно ангажовање особа са инвалидитетом као радно терапијску активност.
- С обзиром да се пласман производа који настају као продукти радног ангажовања може посматрати и као један од аспеката одрживости програма, позитивно је што све организације пласману производа посвећују врло значајну пажњу и имају развијену праксу пласирања производа. Пласман производа одвија се кроз различите форме манифестација (сајмови, изложбе, базари и сл), али и кроз поруџбине од стране привредних субјеката. Позитивно искуство и развијена сарадња са бројним актерима у пласману производа, указују да Радни центри имају потенцијал да буду компетентан актер на тржишту производа и услуга.
- Новчана средства која се остварују из пласмана производа, организације користе за набавку репроматеријала, а поједине организације и за организовање забавно рекреативних садржаја за кориснике. Ни једна од организација актуелно не спроводи праксу исплаћивања новчаних накнада корисницима Радног центра.
- Током 2024. године Радни центри обухваћени анализом имали су 131 корисника. У старосној структури доминирају одрасли корисници старости од 26 до 64 године са 65% удела. Значајан је и удео младих од 18 до 25 година (17%), али и малолетних, узраста од 15 до 17 година којих је 16% у укупном броју. Посматрано према врсти инвалидитета, највећи удео имају особе са интелектуалним тешкоћама са 60% удела, потом особе са вишеструким инвалидитетом са 33%.
- Позитиван аспект који говори о приступу организација у стручном раду са корисницима, јесте податак да сви корисници Радних центара имају процењен степен подршке који се одређује с обзиром на целокупно индивидуално функционисање и врсту потребне помоћи, а у складу са Правилником о ближим условима и стандардима за пружање услуга социјалне заштите. Половина од

⁴² У складу са Законом о професионалној рехабилитацији и запошљавању особа са инвалидитетом, активности подршке запошљавању особа са инвалидитетом нису прописане као делатност Радних центара, а који у складу са Законом, обезбеђују радно ангажовање особа са инвалидитетом које се не могу запослити или одржати запослење ни под општим ни под посебним условима. Активности подршке запошљавању и одржању запослења особа са инвалидитетом спадају у активности професионалне рехабилитације особа са инвалидитетом, а које у складу са Законом поред организације надлежне за послове запошљавања (НСЗ), могу да спроводе и Предузећа за професионалну рехабилитацију и запошљавање особа са инвалидитетом.

укупног броја корисника Радних центара има процењен 4. степен подршке, што значи да самостално, односно уз подсећање могу да обављају своје животне активности, а 40% је са процењеним 3. степеном подршке, односно могу да брину о себи и да се укључе у активности дневног живота у заједници, али им је услед недовољно развијених знања и вештина потребан надзор и подршка другог лица. Оваква структура корисника с обзиром на процењени степен подршке указује да значајан број корисника Радних центара има потенцијала да буду укључени у мере и активности професионалне рехабилитације и запошљавања.

- Процена радне способности је право које особа са инвалидитетом може да оствари у складу са Законом о професионалној рехабилитацији и запошљавању особа са инвалидитетом и врши се у складу са Правилником о ближем начину, трошковима и критеријумима за процену радне способности и могућности запослења или одржања запослења особа са инвалидитетом. Значајан је податак да чак 53% од укупног броја корисника Радних центара нема процењени степен радне способности, а међу корисницима који имају процену радне способности, само је 3% са 3. степеном – лица која се не могу запослити или одржати запослење ни под општим ни посебним условима, а која су примарна циљна група Радних центара у складу са Законом о професионалној рехабилитацији и запошљавању особа са инвалидитетом⁴³. Наведени подаци наводе на закључак да извршан удео корисника Радних центара чине особе са инвалидитетом које би могле да буду укључене у мере професионалне рехабилитације, а чији су носиоци у складу са Законом о професионалној рехабилитацији и запошљавању особа са инвалидитетом друге институције, а не Радни центри⁴⁴. Чињеница је и да 66% корисника није лишено пословне способности. Потребно је додатно истражити околности које доприносе да се ова подгрупа корисника Радних центара не укључује у активности Предузећа за професионалну рехабилитацију и друге мере и активности подршке запошљавању.
- На основу достављених података о сарадњи Радних центара са другим актерима, може се закључити да недостаје сарадња са предузећима за професионалну рехабилитацију и запошљавање особа са инвалидитетом, а којих има у свим градовима у којима су и Радни центри (у Новом Саду, Панчеву и Суботици).
- Радни центри који су обухваћени овом анализом располажу основним простором и опремом за потребе реализације својих активности.
- У структури кадровских капацитета најзаступљенији су радни инструктори са 57% од укупног броја ангажованих лица, 14% су радни терапеути и 28% стручни радници, па се може закључити да је оваква структура у складу са прописаном делатношћу Радних центара. Стручном усавршавању, специфично у области радног ангажовања, потребно је да се посвети већа пажња, имајући у виду податак да ангажована лица нису прошла акредитоване обуке релеватне за ову област, а са изузетком једне организације, ни друге видове стручног усавршавања (семинаре, конференције и сл.).
- Радни центри финансирају се из различитих извора, али ни једна од 4 организације не финансира се преко конкурса за пројекте из буџета Републике

⁴³ У складу са Законом о професионалној рехабилитацији и запошљавању особа са инвалидитетом (чл. 43) Радни центар јесте посебан облик установе која обезбеђује радно ангажовање као радно терапијску активност особа са инвалидитетом које се не могу запослити или одржати запослење ни под општим ни под посебним условима

⁴⁴ Носиоци послова професионалне рехабилитације особа са инвалидитетом, поред организације надлежне за послове запошљавања (НСЗ), могу бити и предузећа за професионалну рехабилитацију и запошљавање особа са инвалидитетом (чл. 14) Закона о професионалном рехабилитацији и запошљавању ОСИ

Србије, али ни АП Војводине, иако су све 4 организације са територије АП Војводине.

- Интерно нормативно уређење (постојање интерних правилника и процедура) Радних центара је неуједначено у 4 организације које су обухваћене анализом. Може се претпоставити да је таква ситуација условљена величином програма и типом организације (образовна уставна наспрам удружења грађана), а пре свега последица недовољне нормативне уређености у овој области, односно непостојања подзаконског акта којим се уређују услови за рад Радног центра.
- Све организације спроводе стручни рад са корисницима и имају мање или више развијену интерну праксу која се односи на пријем корисника односно укључивање у активности Радног центра, процену капацитета, потреба и интересовања корисника и планирање активности на индивидуалном нивоу, као и пратећу евиденцију и документацију која се води у стручном раду и реализацији активности.
- Тешкоће у раду Радних центара пре свега произилазе из недовољне нормативне уређености ове области. Међутим, може се закључити да Радни центри имају капацитет и да су проактивни у проналажењу начина да превазиђу тешкоће, што чине кроз добро планирање, флексибилност у односу на могућности корисника, развијање мреже сарадника у заједници и сарадње са друштвено одговорним актерима, лобирањем за потребе и права особа са инвалидитетом итд. Можемо рећи да је овакво залагање постојећих Радних центара и допринело њиховој одрживости и да представља пример добре праксе.
- С обзиром да правилник који би ближе уредио услове за рад Радног центра до данас није донет, искуство и досадшња пракса анализираних Радних центара даје смернице у погледу ближих услова и капацитета неопходних за рад и функционисање Радних центара, као и нормативне уређености Радних центара у форми услуге социјалне заштите.

Препоруке:

- Како би се створили услови за пуну примену Закона о Професионалној рехабилитацији и запошљавању особа са инвалидитетом, потребно је да надлежно министарство донесе подзаконски акт којим би се ближе уредили услови за оснивање и рад Радних центара.
- Потребна је синхронизација релевантних прописа у области заштите и унапређења положаја ОСИ, а у вези са прописима из области социјалне заштите, области рада, запошљавања и здравствене заштите ОСИ.
- Размотрити могућност да се Радни центри, изменама и допунама Закона о социјалној заштити, дефинишу као услуга социјалне заштите.
- Дефинисати минималне услове и стандарде за рад Радног центра, чиме би се допринело: уједначавању квалитета и праксе пружања услуге Радног центра, повећању броја пружалаца услуге и створили услови за одрживост услуге Радног центра.
- У дефинисању структуралних и функционалних стандарда за услугу Радног центра полазну основу могу представљати заједнички структурални и функционални стандарди дефинисани Правилником о ближим условима и стандардима за пружање услуга социјалне заштите.
- Посебни структурални стандарди за услугу Радног центра треба да дефинишу минималне услове везане за простор, опрему и особље.
- Идентификовати посебне минималне функционалне стандарде за услугу Радног центра.

- Размотрити могућност да се кроз измене Закона о професионалној рехабилитацији, као једна од делатности Радних центара предвиди и подршка запошљавању ОСИ.
- Интензивирати активности информисања стручне и шире јавности о улози и значају Радних центара за унапређење положаја ОСИ.
- Интензивирати активности информисања и сензибилизације локалних самоуправа о значају и улози Радних центара за унапређење положаја ОСИ, као и подстицање локалних самоуправа за планирање развоја Радних центара у оквиру стратешких и акционих планова развоја социјалне заштите на локалном нивоу.
- Промоција примера добре праксе Радних центара који актуелно функционишу на територији АПВ.
- Подстицање стручне јавности и иницирање креирања и развоја акредитованих програма обуке из области подршке радном ангажовању и запошљавању ОСИ.
- Интензивирати активности обучавања професионалаца у систему социјалне заштите о подршци ОСИ у радном ангажовању и запошљавању.
- Оснаживање удружења ОСИ и пружалаца услуга социјалне заштите на територији АПВ, кроз информисање, едукацију и стручну подршку за успостављање услуге Радних центара.
- Организацијама које реализују програме Радних центара преоручује се успостављање и/или интензивирање сарадње са Предузећима за професионалну рехабилитацију и запошљавање ОСИ.

6. КОРИШЋЕНА ЛИТЕРАТУРА

1. Закон о потврђивању конвенције о правима особа са инвалидитетом („Сл.гласник РС“, бр. 42/2009)
2. Закон о социјалној заштити („Сл. гласник РС“ бр. 24/2011, 117/2022)
3. Закон о професионалној рехабилитацији и запошљавању особа са инвалидитетом („Сл.гласник РС“ бр.36/2009, 32/2013 и 14/2022)
4. Закон о спречавању дискриминације особа са инвалидитетом („Сл.гласник РС“ бр. 33/2006, 13/2016)
5. Закон о запошљавању и осигурању у случају незапослености („Сл. гласник РС“, бр. 36/09, 88/10, 38/15, 113/17, 113/17 – др. закон и 49/21)
6. Закон о раду („Сл.гласник РС“ бр. 24/2005, 61/2005, 54/2009, 32/2013, 75/2014, 13/2017 – одлука УС, 113/2017 и 95/2018)
7. Закон о доприносима за обавезно социјално осигурање („Сл.гласник РС“ бр. 84/2004, 61/2005, 62/2006, 5/2009, 52/2011, 101/2011, 7/2012... 94/2024 и 8/2025)
8. Закон о социјалном предузетништву („Сл.гласник РС“ бр.14/2022)
9. Стратегија деинституционализације и развоја услуга социјалне заштите у заједници за период 2022 - 2026. године ("Сл. гласник РС", бр. 12/2022)
10. Стратегија за унапређења положаја особа са инвалидитетом у Републици Србији за период 2025 - 2030. године („Сл.гласник РС“ бр. 6/2025)
11. Стратегија запошљавања у Републици Србији за период 2021 - 2026. године („Сл.гласник РС“ бр. 18/2021, 36/2021 – исправка)

12. Правилником о ближим условима, критеријумима и стандардима за спровођење мера и активности професионалне рехабилитације („Сл. гласник РС”, бр. 112/09)
13. Правилником о ближем начину, трошковима и критеријумима за процену радне способности и могућности запослења или одржања запослења особа са инвалидитетом (Сл. гласник РС”, бр. 36/2010, 97/2013.)
14. Правилник о образовању и начину рада органа вештачења Републичког фонда за пензијско и инвалидско осигурање („Сл. гласник РС”, бр. 59/08 и 75/08)
15. Правилник о ближем начину, трошковима и критеријумима за процену радне способности и могућности запослења или одржања запослења особа са инвалидитетом ("Сл. гласник РС" бр. 36/2010 и 97/2013)
16. Правилник о ближим условима и стандардима за пружање услуга социјалне заштите („Сл. Гласник РС“ бр.42/2013, 89/2018, 73/2019)
17. Правилник о стручним пословима у социјалној заштити ("Сл. гласник РС", бр. 1/2012)
18. Правилник о изменама и допунама Правилника о стручним пословима у социјалној заштити ("Сл. гласнику РС", бр. 42/2013)
19. Одлука о оснивању буџетског фонда за програме заштите и унапређења ОСИ („Сл.гласник РС“ бр. 9/2018)
20. Одлука о оснивању Савета за социјално предузетништво ("Сл. гласник РС", бр. 59/2022, 34/2023, 55/2023, 77/2024)
21. Уредбу о условима, критеријумима и поступку за остваривање права на доделу средстава за подстицање развоја социјалног предузетништва („Сл. гласник РС", бр.18/2024.)
22. Правилника о додели бесповратних средстава привредним субјектима за допринос развоју социјалне економије АП Војводине („Сл. Лист АПВ„ бр.23/2018, „Сл.лист АПВ“ бр 46/2022 и др.)
23. План развоја АП Војводине за период 2023-2030 год. (Сл.лист АПВ бр 16/2023)